

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Յ. ԱՄԻՐԵՆՑ

ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

Ե Ի

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻԶ

(ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆԹԱՆԱԿԸ)

Պատմական, Կրօնական եւ Ազգ. մեծ ողբերգութիւն
ԵՅՔԻՐ ԱՐԱՐ ԵՒ ՄԷԿ ՊԱՏԿԵՐ

ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

ԱՇԽԷՆ ԹԱԳՈՒՀԻ

ԱՄԵՆ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՇԵՂԻՆԱԿԻՆ

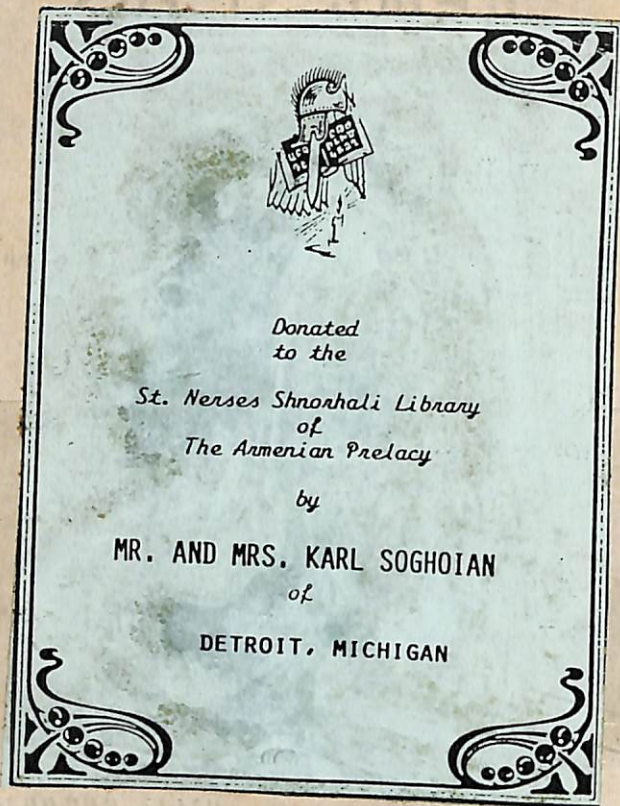
1922

Տպագր. Ս. ՏԷԻՍ-ՄԱՇԱԿԻԱՆԻ
Ա. ՊՈՒԽ

891.99

Ա-52

227

3. ԱՄԻՐԵՆՑ

ՄԵԾՆ ՏՐԴԱՏ

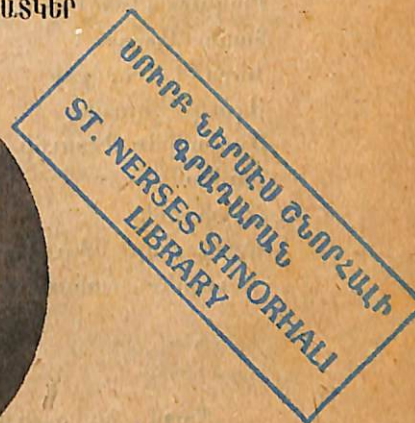
Ե Ի

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻՉ

(ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ)

Պատմական, Կրօնական եւ Ազգ. մեծ ոլբերգութիւն

ԵՐԹԸ ԱՐԱՐ ԵՒ ՄԷԿ ՊԱՏԿԵՐ

ԱՄԵՆ ԻՐԱԽԱՍՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄ Է ՇԵՂԵԱԿԻՆ

1922

Տպար. Մ. ՏԻՆ-ՍՈՒՅԵՐԼԱՆԻ
Կ. ՊՈԼԻՍ

892.50
-6 NOV 2011

13 APR 2011

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Մեծն Տրդատ	Արայ Հայոց
Գրիգոր Պանխունի	Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի
Աբխան	Թագունի Հայոց
Խոսրովիդուխ	Քոյր Արայի
Սօսի	Քրտնի—գաղսնի քրիստոնէայ
Դեմախ	Հեռունու կրօնապետ
Դեմես	Քրտապետ
Օսա Ամասունի	Աւագ նախարար
Արաւազի Մանգակունի	Սպարապետ
Բագարատ Բագրատունի	Նախարար
Տանաս Առնայ	»
Ներսէս Արծունի	»
Սղուկ Սլկունի	»
Մանանիւր Ռոսունի	»
Գայիանէ	Հոռնայեցի կոյս
Հովսէփի	»
Նաթիւս մը, Քուրմեր, Քրտնիներ, քիկնապան զին- ւորներ, քանականեր եւ սարկաւազներ:	

Պատմ. ծանօթութիւն.—Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի խոր
վիրապ ձգտելու քուսկանն է 287 իսկ Հայոց կուսապա-
տարներն ի Քրիստոնէութիւն դարձի քուսկանն է 301:

1998-2011

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

Տեսարանն է Ոսկեմայր Անանիայի մեհեանին ներքին
մասը, մեղսեղը կայ Անանիայի արանը(*) որ դուռն է
բարձրագիւր սեղանի մը վրայ. բարձր ստեղծ է ծա-
ղիկներով զարդարուն սեղան մը պէտք է անհրաժեշտէն
զսնուի արանին առջեւ, իսկ անոր ետք բարձրագիւր
կրակարան մը՝ մշտաւառ կրակով: Քրտապետ Դեմես
եւ Քրտնի Սօսի կ'ապաստուրեն բազինին, սեղանին
վրայ կը զետեղեն զինի բաժակներ եւ սրուակներ՝ հին
ոնով. վարդերի սրակաման եւ կնդրուկով ու հոսաւէս
բոյսերով յի աման մը: Բեմին վրայ երկու գահեր կան
քաղաւորին եւ քաղունիին համար:

ՏԵՍԻՒ Ա.

ՔՐՄԱՊԵՏ ԴԵՄԵՏ ԵՒ ՔՐՄՈՒՀԻ ՍՕՍԻ

Դեմես.— Սօսի՛:

Սօսի.— Ի՞նչ կայ:

Դեմես.— Կը նեղանան զիս Սօսի՛:

Սօսի.— Ձեր զիտնայիք բանն է, կրնաք նեղանալ:

Դեմես.— Ինչպէս թէ նեղանամ... միթէ կարե-
ւի՞ք է նեղանալ:

Սօսի.— Բայց ձեր նեղանալը կամ նեղանալը զիս
չհաճագրգուր:

Դեմես.— Գիտեմ այո՛, բաւական առնէ ի վեր
նոր սիրով մը կապուած էք... ահա բուն պատճառը
որ այլեւս ինձմով չհաճագրգուրիք:

Սօսի.— Միթէ ազատ չե՞մ ուզածս սիրելու:

Դեմես.— Ոչ, ազատ չե՛ք քանի որ սա Ոսկեմօր

(*) Անաճիտի արձանը պետք է մարտաւորէ զեղեցեկ աղջիկ
մը եւ կամ զեղաղէմ պատանի մը:

կենդանի պատկերին առջև երգութեանցաբ թէ ինչմէ զատ
ոչ ոք պիտի սիրէք :

Սօսի.— Ձեռակերտ նիւթի մը առջև երգութեանցեր
եմ, ի՞նչ կարծէ :

Դեմեք.— Ինչպէ՞ս թէ նիւթ :

Սօսի.— Անշուշտ, չէ՞ որ այսօրինակ ձեռակերտ
Աստուածներու սնտիկ և անպէտ բաներ ըլլալը գաղտ-
նիք մը չէ մեզ քուրմերու և քրմուհիներու համար :

Դեմեք.— Աստուածները անարգելէ զգուշացիր
Սօսի՛, կրնաս անոնց բարկութիւնը հրաւիրել վրադ :

Սօսի.— Հա՛ հա՛ հա՛. մետաղներու, քարերու և
փայտերու բարկութիւնը... իրաւ որ սոսկալի բան
պէտք է ըլլայ :

Դեմեք.— Ո՞վ սովորեցուց քեզ աստուածները հեզ-
նել, Գրիգորը :

Սօսի.— Դեմե՛տք :

Դեմեք.— Ի՞նչ կայ :

Սօսի.— Դու Գրիգորի անունը բերան առնելու ա-
նաթման ես :

Դեմեք.— Այո՛, որովհետեւ դու կը սիրես զինքը
և ես կ'ատեմ :

Սօսի.— Պատճառ մը չունիք զինքը ատելու :

Դեմեք.— Ընդհակառակը մէկէ աւելի պատճառ-
ներ ունիմ... Նախ որ խաչուած ու մեռած մարդ մը
կ'ընդունի իբր Աստուած և մեր կենդանի աստուածները
չճանչնար... երկրորդ անոր համար որ խեղճի մը պէս
կը սիրես զինքը :

Սօսի.— Բայց ես եմ որ կը սիրեմ զինքը, նա չէ
պատասխանած իմ սիրոյս :

Դեմեք.— Բայց չէ՞ որ մեր սիրոյն արդելք եղած է :

Սօսի.— Ի՞նչ բան կ'ուզես :

Դեմեք.— Ըսել կ'ուզեմ թէ պէտք է զիս սիրես...
ինչպէս որ ասկէ առաջ կը սիրէիր, երբ դեռ Գրիգորի
չէիր հանդիպած :

Սօսի.— Ըսի արդէն թէ այլեւս ձեզ չեմ սիրեր :

Դեմեք.— Սօսի՛, կ'արտօնեմ քեզ առանց Գրիգոր-
ի պատկանած ըլլալու շարունակել քու ցամաք սէրդ...
բայց պէտք է իմա ըլլաս :

Սօսի.— Բնա՛ւ, մեր յարաբերութիւնները խզուած
են :

Դեմեք.— Եթէ ես ուզեմ :

Սօսի.— Չէ՞ որ ես չեմ ուզեր :

Դեմեք.— ('Իեպի Սօսի լառաջանալով) Պէտք է
սիրեմ քեզ... այո՛ պէտք է սիրեմ իմ չքնաղ քրմու-
հիս, լոյսի զաւակ, արեւու ճաճա՛նչ, եկուր թեւերուս
մէջ. (Կ'ուզէ գրկել) :

Սօսի.— (Նս հրելով) Մի մօտենար վա՛տ... Աստ-
ուածներուն կը ծառայես անոնց տաճարը պղծելու հա-
մար... զգուշացի՛ր, Աստուածներուդ զայրոյթը կը
զրգուես, կրնան քեզի կայծակնահար բռնել :

(Իրեւն փողի ձայներ)

Այլ քայական թափօրը մեհեան կուգայ. ո՛ն անցիր
արձանին ետեւի պատգամաբանը՝ որպէս զի աստուած-
ները քու պիղծ բերանովդ պատգամներ արձակեն :

(Դեմեք կ'անցնի արձանին ետեւը եւ սեղանին շակ
կը ծածկուի, իսկ Սօսի ծաղկալից եւ կանաչազարդ
սեղանին մօտեցնալով գաւաթներ ու սուրակներ կը տե-
ղափոխէ զբաղում մը ցուցնելու նամար) :

Տ Ե Մ Ե Լ Բ.

Կը մտնեն Դեմաքէս առջեւեւ եւ բոլոր փութերն ու
ֆրունդները ետեւեւ, ապա Տրգաս արքան. քիկնապահ-
ներու պէս Գրիգոր Պանլաունի (Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍՍ-
ԻՈՐԻՉ), նախարարներ՝ Օսա Ամասունի, Տանաս Առցայ,
Ներսէս Արծրունի, Սղուկ Սըլկունի, Մանանին Ռե-
սունի, Արսաւազ Մանդակունի. Բագարաս Բագրա-
սունի, Աւիսէն քաղունի, եւ իշխանունի Խօսրովիդունի,
եւեւեւ զօրքեր եւ ժողովուրդ հայոց :

(Տրդաս արքայն մեկ ձեռնն ունի Գայիսոն եւ միւս ձեռքն քարմ ոստերով դափնեպսակ մը, որ դեպ ի ոսկեմօր Անանիսի արձանը ուղղուելով կը դնէ արձանին գլխուն, եւ ապա կը ծնրադրէ բազինին առջեւ, բաց ի Գրիգորէն միւսները բոլորն ալ կը ծնրադրեն ու կ'երկրպագեն, ի բաց առեալ բուրմերն եւ քմուհիները ուրոն Անանիսի արձանին շուրջ խօլ պար մը կը դառնան՝ երգելով ու փառաբանելով։ Դենպետը երգասացութեան միջոցին սեղանին վրայէն վարդէ շուր կը սրսկէ պարողներուն վրայ, եւ առաս կնդրուկ եւ անուշահոտ բոյսեր կը ծխէ՝ կրակին մէջ։ Գրիգոր անկիւն մը քաշուած կը դիտէ, անոր նիւթ դեմը կեցած է Սօսի քմուհիին՝ որ պարին չմասնակցիր՝ եւ սիրավառ ալնարկներ կ'ուղղէ Գրիգորին։ Գրիգոր անտարբեր է)։

Բուրմեր կ'երգեն

(Պ Ա Ր Ե Ր Գ.)

Է Ոսկեմայր մեր շնորհալի,
Պարգեւ մնա լիառաս,
Վայելեմք մեք յարածամ։

Ոսկեմայր դու յոյժ բարի,
Պաշտպան հայոց աշխարհի,
Պաշտեմք զքեզ յարածամ։

Տուր մեզ աստուածունի Անանի's,
Կեանք մ'անսպառ ոսկեկիթ,
Օրհնեմք զքեզ յարածամ։

Գովեմք զքեզ արարիչ,
Որ արարեր կին եւ գինի զգլխիչ,
Ներկայագեմք քեզ յարածամ։

(Կ'երկրպագեն)։

(Նրգը ամբողջանալուն պէս դենպետը գինի կը բաշխէ քաղաւորին, քաղունիին, իշխանունիին եւ նախա-

րարներուն, երգեն յետոյ աղօթքը դադարած է. քաղաւոր եւ քաղունիի բով բովի մէջ մեկ գահերու վրայ բազմած են)։

Դենպետ. — Նաղելաշուք եւ գեղափայլ ոսկեմայր Անանիսի ուղղուած մեր այս գոհարանական երգասացութիւնը հրճուածքով լեցուցին իր ժարդահաճ սիրտը. Ան իր անսպառ զթութիւնով սէրը պիտի անմահացնէ կնոջ սրտին մէջ՝ վայելելու համար տափանքի անսպառ նեքտարը... ով բարձրակատար աստուածներու մեծ ժողովուրդ, բազիններու եւ անոնց ծառայող աստուածապարզ եւ մոգերու, քուրմերու եւ քրմունիներու օրհնութիւնը ձեր վրայ ըլլայ, ճոխացուցէք ձեր գանձերով աստուածներու սրբազան մեհեանները, եւ թող ձեր լիառատ նուէրներով քրմութեան շնորհարարները լեցուին մինչեւ ի կատար... Մի վայրացնէք աստուածները, որպէս զի անոնք չկրճատեն ձեր կեանքի օրերը... Հայրութեան եւ հայրենիքի պաշտպան ամենաողորմ ոսկեմայր՝ Տիեզերքի փառքն եղող մեր արքայից արքային Տրդատ Մեծի սուրբ հատուընէ, որպէս զի անարգել խորտակէ թշնամին եւ աւելցնէ փառքը մեր նախահարց յաւատ խնկելի եւ պաշտելի աստուածներուն։ (ապա Դենպետը մօտենալով քաղաւորին)։ Տէր արքայ, Ոսկեմայրը կը փափաքի խօսիլ, պատգամներ ունի հաղորդելիք, հաճեցէք յսել զինքը. (արձանին մօտ երթալով) Ո՛վ զթառառ Աստուածունի, Նորին Վեհափառ արքայն, թագունին, իշխանունին, նախարարներ, կրօնի պաշտօնեաներ, զօրքը, եւ համայն ժողովուրդը ամենայն ջերմեռանդութեամբ կը բաղձան լսել աստուածառաք պատգամներդ, օ՛ն, թող բարեհաճի ոսկեմայրն իր ոսկի բարբառը հնչեցնել։

Անանիսի արձանը-Դենպետ. — Ով Արարատեան աշխարհի արժանընտիր վեհապետ, եւ դուք պալատականք, նախարարք, կրօնաւորք, զինուորեալք, եւ ժողովուրդ

հայոց, զիք և աստուածութիւնք անսկիզբն և անվաճան կան և մնան յաւիտեան, Ոսկեմայրս Անահիտ ծնող աստուածութեանց, պարգևիչ բարեաց, պարգևիչ գեղեցկութեան և սիրոյ, բարեխօս և միջնորդ օտար աստուածութեանց, արգելիչ զինուց բաղխման, խաղաղարար և խաղաղասէր բնութեամբ հսկեմ անդադար վասն բարօրութեան Հայաստան աշխարհի և թագաւորին նմա, լերուք հլու կամակատարք աստուծուց և աստուածառաք պաշտօնէից նոցա: Վըշտացեալ եմ վասն քո արքայդ հայոց, զիմորդ թոյլատրեք մի ոմն թիւր հաւատ քրիստոնէի՝ կոխոտել սրբազան վայրս պիղծ ոտիւք. եթէ նա ոչ կամի հաւատալ սուրբ կրօնին բազմատուածութեան և ոչ կամի զո՞ւ մատուցանել մեզ աստուածոցս, եկեսցէ աստուածային պատուհասի վերայ քո և ի վերայ պաշտօնէից քոց: (Կը լուէ. բոլոր ներկայներուն ակնարկը կ'աւղղուի Գրիգորին):

Տրդատ.— Գրիգոր, (Գրիգոր կը մօտեցայ քաղաւորին եւ կը խոնարհի): Կը հրամայեմ քեզ, արքայական սեղանէն գոյնգգոյն և թանկ ծաղիկներով զարդարուն պսակ մը ա՛ն և թարմ ռստերու հետ նուիրէ աստուածներու ծնող և հայրենեաց պաշտպան՝ Ոսկեմայր Անահիտի բազինին:

Գրիգոր.— Տէր արքայ, ներեցէք որ չպիտի կրնամ Ձեր բարձր հրամանը ետատրել, անոր համար որ բազմաստուածեան մը չեմ այլ միաստուածեան և քրիստոնեայ:

Տրդատ.— Կը հրամայեմ, պէտք է ուրանաս Աստուածդ և պաշտես մի միայն մեր աստուածները:

Գրիգոր.— Կը ցաւիմ Տէր արքայ թէ չպիտի կրնամ ընել այդ բանը, Քրիստոնեայ ծնած եմ և հետեւաբար Քրիստոնեայ պիտի մեռնիմ:

Տրդատ.— Գրիգոր, դու կրնաս վկայել թէ Հայոց արքայն կը սիրէ քեզ այնպէս ինչպէս իր հարազատ

զաւակը. եթէ ուրիշ մը եղած ըլլար իմ այս հրամանս անաստողը՝ անմիջապէս մահուամբ կը պատժէի, բայց քեզի վրայ ունեցած համարումս և խանդակաթ ոչնչս չեն ձգեր որ իսկոյն արձալեմ այդպիսի հրաման մը. քեզի ժամանակ կուտամ խորհելու և ըստ այնմ ինծի կը վերապահեմ ընելիքս:

Գրիգոր.— (Կը խոնարհի) Յարգանք և երախտագիտութիւն, անարժանաբար Արքայից արքայն սէրը և թանկարժէք համակրանքը վայելելուս համար. Տէր արքայ, ձեր սուղ կեանքին պահպանութեան համար պատրաստ եմ անմիջապէս կեանքս զոհել, ուզեցէք կեանքս և պիտի տրամադրուի ձեզ, բայց պահանջել բան մը որ իմս չէ, ինչպէս կրնամ տալ... հաւատքը մարդոց հոգիներուն մէջ բիւրեղացած անբռնաբարելի խիղճն է... ըմբռնումը ճշմարտին և խորիւսի իր ապրուող կեանքին... դուք չէք հաւատար հանդերձեալ կեանքին որ յաւիտենական է, քրիստոնէութիւնը անմահութիւնը ինքն է... Քրիստոնէութիւնը չմեռնիր ցորչափ կայ հաւատոյ հիմը, մահէն յետոյ մարդկային կեանքի շարունակութիւնը յաւիտենականութեան մէջ. չմեռնիր նաեւ այն Քրիստոնեայն որ կը քայէ երկնաւոր վարդապետին գծած ուղիէն և որ կը աանի դէպի յաւիտենական անմահութիւն. կրնաք մեր մարմինները ողնչադնել, բայց մեր հոգիները սահմանուած են ունենալ անվախճան կեանք մը. ո՞ր կարճամիտն է այն որ անմահութիւնը պիտի զոհէ ի գին վաղանցուկ կեանքի մը... Տէր արքայ, որչափ ալ երկար պայմանաժամ տրուի ինձ՝ դարձեալ նոյնը պիտի ըլլայ իմ տալիք պատասխանս... պիտի պահեմ Քրիստոնէական հաւատքս մինչև կեանքիս վախճանը:

Տրդատ.— Կրնաս պահել քու ուրոյն գաղափարդ հօգուոյ անմահութեան մասին, աստուածները գուցէ չնորհեն քեզի այդ բանը երբ արժանի ես. պէտք է

գիտնաս Գրիգոր, թէ ես քեզի անաստուածութեան չեմ հրաւիրեր, այլ կ'առաջարկեմ քեզ ունենալ մէկէ աւելի աստուածներ՝ որոնք պատրաստ են կատարել քու ամէն բաղձանքներդ. այս պահուս ինծի տուն տուողը հայրենեաց պաշտպան Ոսկեմայր գիցուհին է (կը ցուցնէ արձանը), պաշտէ՛ զինքը և ես պիտի տամ քեզ նախարարական իշխանութիւն, զօրք և բնակութեան համար ապարանք, զու պիտի ըլլաս իմ խորհրդականս և պիտի բազմես իմ անձնական կառքիս մէջ... օ՛ն ծուներ զիր աստուածուհոյն առջև և յայտնէ երախտագիտութիւնդ:

Գրիգոր.— Կ'ուզէք որ Տէր արքայ երկրպագեմ այն ձեռակերտ արձանին առջև որուն պատուանդանին տակ մարդկային անձ մ' պահուած կայ ու պատգամներ կ'արձակէ... ես մարդապաշտ չեմ, ես կը պաշտեմ աննշխական Աստուածը որ հոգին սուրբ է (ներկաներ կը փսփսան մեկզմեկու եւ զարմանով կը հարցաբնեն զիրար, նոյն միջոցին Դեմետր առանց ներկայներէն նշարուելու, պահուած Տեղէն դուրս կը սպրդի ու կը մեկնի տեսարանէն):

Դեմետր.— Պատի՛ժ... աստուածները կը նախատէ:

Քուրմերը.— Պատի՛ժ, պատի՛ժ...

Դեմետր.— Տէր Արքայ, այն որ կը նախատէ Արարատեան աշխարհի պաշտպան աստուածուհին, նախատած կ'ըլլայ իր հայրենիքը և անպատուած իր ամենագլխած թագաւորը... աստուածներու կամքին համաձայն այդպիսին պէտք է մահուամբ պատժել... աստուածներէ ներշնչուած կը թելադրեմ ձեզ Տէր Արքայ, հրամայել բնաջնջելու երկրին մէջ գտնուող բոլոր գաղտնի քրիստոնեաները:

Քուրմերը.— Այո՛, պէտք է կոտորել, ջնջել քրիստոնեաները:

Տրդատ.— (Օսա Ամասունիին) նախարար, հրովար-

տակ մը զրի առել տուէք, Հայաստանի սահմաններուն մէջ ապրող բոլոր քրիստոնեաները ձեռակալելու և ռզիղ հաւատքը չընդունողը մահուամբ պատժելու համար: Այն որ քրիստոնեայ մը և կամ իր տան մէջ քրիստոնէի ապաստան տուող մը կը մատնէ իշխանութեան, իր մատնած անձին ունեցած գոյքերն ու սեփական հարստութիւնը մատնող անձին կը նուիրուի, ահա իմ արքայական կամքս. հրովարտակը արքայական մատանիովս կնքելէ յետոյ տառացիօրէն պէտք է գործադրութեան դնել երկրին ամէն կողմը:

Քուրմերը.— Կեցցէ՛ Արքայից արքայն:

Օսա Ամասունի.— (կը խոնարհի) Արքայից արքային կամքը զիսուս վրայ:

Տ Ե Մ Ե Լ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ ՔՐՄԱՊԵՏ

(Դեմետր կը մտնէ ոսկի ափսե մը ձեռքը բռնած որուն մեջ կայ խնկաման մը եւ փսփ կրակաբան մը. ափսե կը դնէ սեղանին վրայ ու արձանին ծնրադրելէ յետոյ կրկին ափսե առնելով կը մօտեայ բազաւորին: Կը խոնարհի եւ կը ներկայացնէ ափսե Տրդատի, Տրդատ խնկամանէն քիչ մը կնդրուկ առնելով կը ծխէ կրակին մեջ, ըսելով՝)

Տրդատ.— Կ'երգնում յանուն մեր նախնեաց աստուածներուն, և յանուն տաճարիս մէջ ներկայ եղող հայրենեաց պաշտպան Ոսկեմայրն Անահիտի, պաշտպանել ու տարածել բազմաստուածութիւնը և ջնջել Հայաստանէն քրիստոնէական կրօնքը: (Դեմետր ետ ետ քալով կը մեկնի սեղանին մօտ):

Դեմետր.— Կը հայցեմ աստուածներու պաշտպանութիւնը ի վերայ թագաւորին և ի վերայ Հայաստանեաց աշխարհի:

Տրդատ.— (Դառնալով Գրիգորին) Համոզուեցար անշուշտ թէ այլեւս աւելորդ է կառչիլ մնալ քրիստոնէական ծուռ հաւատքին. ըսէ, ո՞վ է աստուածդ, հանրային դատաստանով մահուան դատապարտուած և խաչի պատիժը կիրարկուած հրէա մը, չէ՞. մարդ մը որ մեռած ու փոշիացած է... ապրող մարդկութիւնը ի՞նչ կրնայ յուսալ մեռնող մարդէ մը... բնականաբար ոչի՛նչ. պաշտէ ուրեմն մեր նուիրական աստուածները և ապրէ...

Գրիգոր.— Ձեր աստուածները ձեզի համար նուիրական են, իսկ ինծի և բոլոր Քրիստոնէականերուն համար անարժէք են, անարժէք անոր համար որ նիւթ են և որ մի փոշիանալու դատապարտուած. Ձեր երեւա աշական աստուածներն ալ անգոյ են երբ չեն յաւերժացներ մարդկային կեանքի յաւիտենականութիւնը: Գոյութիւն ունի միայն այն գերագոյն Աստուածը որ ստեղծիչն է երկնի և երկրի, նա անսկիզբն է և անվախճան. նա է որ հաճեցաւ իր սուրբ հոգին զրկել երկրի, և որ ծնելով անարատ կոյսէ մի եղաւ մարմնով մարդ կատարեալ, և Աստուած՝ շնորհիւ հոգւոյն սրբոյ. նա է որ մարդկանց մէջ շրջելով ուսուց արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը. մարդիկ սակայն սպաննել ուզեցին արդարութիւնը, բայց Ան յառնելով ի գերեզմանէ մահուամբ գնեց անմահութիւնը և տարածեց արդարութեան ճշմարիտ սկզբունքները: Իր թշնամիին բարիք բնելու սկզբունքը անկէ կը բղթի. ներումի և անյիշատարութեան, համբերութեան և յուսոյ կրօնքն է Քրիստոնէութիւնը. ճշմարիտ սիրոյ, զթութեան և մարդասիրութեան կրօնքն է Քրիստոնէութիւնը, առաքինութեան և բարձր քաղաքակրթութեան ուղիղ կրօնքն է Քրիստոնէութիւնը. ամուսնական հաւատարմութեան և անխառն երջանկութեան կրօնքն է Քրիստոնէութիւնը. միակնութեան և մաքուր կենցաղի ու

խաղաղութեան կրօնքն է Քրիստոնէութիւնը... այս բոլոր վարդապետութիւնները Աստուածային են և մարդը դէպի կատարելութիւն տանելու կ'առաջնորդեն... չկայ աշխարհի վրայ կրօնք մը որ հաւասարի Քրիստոնէական կրօնին: Չպիտի հրաժարիմ Աստուածապարգև կրօնքէս... սիրայօժար կուտամ վաղանցուկ կեանքս, առէք դայն... բայց հաւատքս երբէ՛ք... (Սօսի քրմունիկն որ ակնապիշ կը դիտէր անընդհատ Պրիգորը, ազդուած անոր խօսքերէն կը դառնայ դեպի ետ ու կը խաչակնքէ երեսը՝ ըսելով)

Սօսի.— (մեկուսի, եւ աչքերը երկիմբ յառած) Հաւատամ և կոստովանիմ զքեզ ով Գրիգորի ճշմարիտ Աստուածը:

Դեմսէ.— Կր Հայնոյէ աստուածներուն... մահամբարիչսին:

Դեմսէ.— Հոռվմէական պատիժ... չարաչար մահ, աստուածատեաց ամբարտաւանին:

Քուրմեռ.— Հոռվմէական չարչարանք և մահ, աստուածներու հայնոյիչին:

Տրդատ.— Տարէք զինքը տանջանարան, և գործադրեցէք իր վրայ հոռվմէական տառներկու չարչարանքները. իւրաքանչիւր պատիժէ վերջ մէկ որ դադար տալու պայմանաւ որպէս զի կարելի ըլլայ զինքը դարձի բերել:

Դեմսէ.— (քաղաւորին մօտ գալով եւ խոնարհելով) Նորին Վեհափառութիւն Սրբալից արքայն թող ապրի յաւիտեան. թագաւորիս կողմէ շնորհուած պատիւ մը պիտի համարիմ ինձ՝ եթէ իր և աստուածներու ծառային յանձնէ պատիժներու կիրարկումը՝ որ պիտի կատարուի մեղապարտ Գրիգորի վրայ:

Տրդատ.— Հրաման: Քեզի կը յանձնեմ այդ պաշտօնը:

(Դեմսէ կը կապէ չուանով մը գրիգորի բեւերը

Եւ պահապան զօրքերու հետ հրելով ու հրմօտելով կը հանեն մեհեանէն դուռս. նոյն պահուն կը մարի ու կ'իյնայ գետին՝ մանկամարդ քունիին Սօսի:

Սօսի.— Ահ... (գետին կ'իյնայ):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Վերջ Ա. Արարւածին)

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ Բ.

Տեսարանն է Տրդատ արքայի պալատան մէջ յարկաբաժին մը. մեջտեղը գան մը իսկ բովերը նստելու համար աստիճաններ:

Տ Ն Ս Ո Ւ Ա.

ՍՍՍԻ ՔՐՄՈՒՀԻՆ ԱՌԱՆՁԻՆՆ

Սօսի.— Տարբաղդ Գրիգոր, ի՞նչ ահաւոր չարանքներ կրեցիր, ի՞նչ դառն տառապանքներ ունեցար, նարդկային սիրտ մը չկրնար հանդուրժել չսարսելու չսարսուալու քու աղետարչ գալարումներուդ, քու սրտամորմոք տանջանքներուդ. չկայ մարդկային արարած մը որ կարենայ տոկալ այն արհաւիրքներուն զորս դու ճաշակեցիր. դու սովորական մանկանացուներէն գերիվեր ես, ո՞վ հրաչքներու մարմնացումը... ի՞նչ անյողդողդ կամք, ի՞նչ հաւատք եւ ի՞նչ հաստատամտութիւն. դո՛ւ քու Աստուծոյդ ամենասիրելի մարդն ես, դո՛ւ ողջակէղն ես իր սեղանին վրայ մատուցուած զոհին... չպիտի մոռնամ երբէք քու այն համարձակախօսութիւնդ արքայից արքային եւ բոլոր աւագանիներու ներկայութեան՝ այն օրը երբ կը պատարասուէր դատապարտութիւնդ ու կը վճուէր մահդ.

մահը անմահանալու արժանի գերմարդկային արարածին. դու յաղթեցիր Հայոց անճարակ ու ռապիկար աստուածներուն. դու բարձրացուցիր քու Աստուծոյդ անունը եւ հաստատեցիր անոր ամենակարողութիւնը. կատարելապէս համոզուած եմ թէ երբ դահճապետը դայ գլուխդ մարմինէդ բաժնելու. անոր սուրբ մոմի մը պէս պիտի ծալլուի եւ կամ հրաշալի Աստուծոյդ կողմէ կայծակ մը պիտի իջնէ ու սպաննէ կեանքդ խաւարեցնել ուղող գահիճը... թող տիեզերք խոստովանի նաղովրեցի խաչեցեային փառաւոր Աստուածութիւնը որ մահը արհամարհել կուտայ ու կ'անմահացնէ իր սիրելիները... ո՞վ դու ճշմարիտ Աստուած ա՛ռ զիս ալ քու ծոցիդ մէջ, ընդունէ՛ մեղաւորուն՝ սիրելիներուդ յատկացուած այն տեղը որուն համար Գրիգոր կ'ըսէր թէ յաւիտենական կեանքը կայ, կ'ուզեմ ապրիլ ես այդ յաւիտենական կեանքը: (Կը ծնրադրէ ու լռիկ կ'աղօթէ աչքերը երկինք յառած)

Տ Ն Ս Ո Ւ Ա.

ՆԱՅՆ ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ

Դեմետր.— (մտնելով՝ կ'ապօր Սոսիին առած դիրքին համար): Սօսի.

Սօսի.— (շկուելով) Դարձեալ դու.

Դեմետր.— Այո, դարձեալ ես... ի՞նչ կ'ընէիր հող ծունցի եկած:

Սօսի.— Աղօթք կ'ընէի Գրիգորի պաշտած անձանօթ աստուծոյն:

Դեմետր.— Ի՞նչ ամբարշտութիւն...

Սօսի.— Ամբարշտ են միայն անոնք որ անմեղները կը չարչարեն:

Դեմետր.— Եւ ո՞վ է այդ անմեղը:

Սօսի.— Գրիգորը:

Դեմետր.— Սիրականդ այնպէս չէ՞:

Սօսի.— Սիրականը՝ երկինքն ու երկիրը ստեղծող միակ Աստուածութեան :

Դեմէսր.— Լո՛ւէ՛, եթէ չես ուզեր թագաւորին մատնուիլ :

Սօսի.— Ո՞վ, զի՞ս կը մատնես... հա՛հա՛հա՛, չգիտե՞ս որ թագաւորին սիրականն եմ ես և կարող եմ մատնել Դեմէսր քրմապետը իբր աստուածներու փորին մէջ պահուող և պատգամներ արձակող խաբւբայ մը, մոռցա՞ր թէ ներկայ էի Ոսկեմօր Անահիտ տաճարը այն օրը երբ Անահիտ աստուածուհոյն կեղծ պատգամովը Գրիգորը թագաւորին մատնեցիր... Լո՛ւէ՛ և լեզուդ քեզի քաշէ :

Դեմէսր.— Յաղթեցիր ինծի Սօսի... իբաւունք ունիս զիս յանդիմանելու, եթէ մի քիչ խստօրէն վարուեցայ հետդ ներքէ ինծի և մի դատապարտեր զիս, յանձանքը իմս չէ երբ այսպէս կը ջղայնանամ... Գրիգորը առաջին տնգամ տեսնելդ լստոյ երբ դադրեցար զիս սիրելէ այն օրէն սկսեալ իմ անձիս տէրը չեմ, հաւատախօսքիս Սօսի՛... եթէ դահիճի մը պաշտօնը ստանձնեցի դարձեալ իմս չէր յանձանքը : Գրիգորն եղաւ իմ սէրս արհամարհուելուն պատճառ... սիրէ՛ զիս և ես կը դառնամ քու հլու կամակատարդ :

Սօսի.— Դեռ կը յուսա՞ս թէ պիտի սիրեմ քեզ :

Դեմէսր.— Միշտ :

Սօսի.— Դահիճները սիրոյ առժանի չեն, դու ինծի համար յաւիտենական արհամարհուած մըն ես... բայց քսէ ինչո՞ւ եկար հոս :

Դեմէսր.— Եկայ Տրդատ արքայէն Գրիգորի համար գլխատման հրամանը տանելու :

Սօսի.— Գրիգորը պիտի ապրի, ան կը մեռնի այն ատեն երբ իրմէ առաջ գլխատուած է աստուածներու փորէն պատգամներ արձակող քրմապետը :

Դեմէսր.— Բայց,

Սօսի.— Բայց ի՞նչ,

Դեմէսր.— Բայց Գրիգորի մահովն է որ պիտի ունենամ իմ չքմաղ քրմուհիս, իմ պաշտելի Սօսիս :

Սօսի.— Ես Գրիգորի հարմնացած եմ հանդերձեալ կեանքի յաւիտենականութեան մէջ :

Դեմէսր.— Կը դառնցես Սօսի :

Սօսի.— Կրնայ ըլլալ... (դուռը ցուցնելով) օ՛ն բարձր ճանապարհ քեզի, արքայից արքայն կրնայ հիմայ հոս դալ... մտածէ հետեւանքը՝ երբ քեզ իմ մօտ դառնէ առանձինն :

Դեմէսր.— Շատ լաւ, պիտի երթամ բայց... համար՞յր մը (կը մօտենայ Սօսիին) :

Սօսի.— (Ես մղելով) Դո՛ւրս տխմար արարած... մոռցա՞ր թէ թագաւորին ապարանքը կը դառնուիս :

(Դեմէսր գլխիկոր կը նեղանայ)

(Սօսի ետեւէն նայելով).— Չարութեան Աստուծոյն ստեղծած սեւ երեսը քեռ սէր կը յուսայ ինձմէ, և այն ալ Գրիգորի մօհր ուզելէն յետոյ. ան Գրիգորի գլխատման հրամանը խնդրելու եկած էր, բարեբաղդաբար դեռ թագաւորին չղիմած յաջողեցայ արգիլել... (դրսէն ոտքի ձայներ, ո՞վ է արդեօք եկողը (կը նայի). Դենպետը և Արքայն, առաջիմ քաշուինք տակէ : (կ'երբայ) :

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ԴԵՆՊԵՏ ԵՒ ՏՐԴԱՏ ԱՐԺԱՅ

(Երկուքը միաժամանակ կը մտնեն)

Դենպետ.— Բոլոր աստուածները իրենց գոհունակութիւնը կը յայտնեն Նորին Վեհափառութիւն Հայոց արքային՝ թիւրհաւատ քրիստոնէից մասին տարածած ահու սարսափին համար :

(Թագաւորը կը նստի գահին վրայ եւ նստացի կը նստաւայի Դեմպետին ալ նստիլ իրմէ ցած աստիճաններէն վրայն վրայ, կը նստի նաեւ Դեմպետը)

Աստուածները խնջոյք կը կատարեն իրենց զգացած ուրախութենէն եւ այդ փառապանծ հանդէսներուն մէջ արքայից արքային ներքողը կ'ընեն. իմ վեհափառ՝ Տրդատ Հայոց մեծ արքայն աստուածներու կարգը դասուելու համար սրտաբուխ խնդրուածք մատուցի աստուածներու գահոյից: Տէր արքայ, եթէ Ոսկեմայր Անահիտի գանձարանը կենդինար մը ոսկի նուիրուի ան պիտի միջամտէ ու աստուածներու հաճութիւնը առնէ՝ Նորին բարձրութիւն արքայն աստուածացնելու համար:

Տրդատ. — Կը գնահատեմ իմ մասին ունեցած անսահման սիրոյդ արժէքը. ո՛վ արժանընտիր Դեմպետ, դու արժանի ես ամէն գովեստի եւ վարձատրութեան, քեզի կը նուիրեմ սօսեաց տնտեսի աստուածներուն յատկացուած պաշտօնէից աւագութիւնը. իւրաքանչիւրէն պիտի ոտանաս իր առած ոռճիկին տասանորդը, վաղարշապատի հնձաններուն մօտ քեզի սեփական ապարանք մը կառուցանել կը հրամայեմ՝ ծախքը իմ արքունի գանձարանէս վճարուելու պայմանով. իսկ ինչ կը վերաբերի Ոսկեմօր Անահիտի մասին՝ մէկ կենդինար ոսկի պարգեւելու ձեր առաջարկին, պիտի հրամայեմ արքունի մատակարարին իսկոյն փոխադրել պահանջուած գանձը մեհնատուն. թող աստուածները անսահման սիրոյ բաժակը ըմպել տան թագաւորին համակրանքն ու սէրը վայելող Հայոց աշխարհի մեծ Դեմպետին:

Դեմպետ. — Հազար ապրի Նորին Վեհափառութիւն Մեծն Տրդատ Հայոց արքայից արքան:

Տրդատ. — Դեմպետ, Գիտեմ թէ դու աստուած-

ներուն հաճելի եւ անոնց կողմէ չափ սիրուած պաշտօնեայ մըն ես, ու իրենցմէ յառաատ կ'ընդունին իմաստութեան շնորհը, բազմաստուածեան կրօնի հմուտ եւ աստուածներու գաղտնիքին տեղեակ միակ անձն ես գիտեմ այդ. կը փափաքիմ գիտնալ թէ ի՞նչ է կարծիքդ քրիստոնէից կրօնքին վրայ. ի՞նչ զօրաւոր պատճառ կայ օրինակի համար Գրիգորի սնօրինակ վարմունքին մէջ, ինչո՞ւ ան հռովմէական տաճաներկու չարանքներուն տոկաց եւ չմահացաւ:

Դեմպետ. — Քրիստոնեաներու կրօնքը մի խայտառակ կրօնք է, անոնք խաչի վրայ գամուելէ յետոյ մահացած հշէա մը իբր Աստուած կը դաւանին եւ անոր թափած արիւնը իբր թէ յաւերժացնելու համար նուիրական գործ մը կը սեպեն: առեւանգել՝ բազմաստուածեան հաւատացեալներու դեռաւոր մանուկները, զօրս իրենց գեղեցիկին ժողովներու առեւ կը մօրթեն միւսը խորովելով ուտելու եւ արիւնը խմելու համար, որովհետեւ իրենց կարծեցեալ Աստուածը այդպէս պատուիրած է. անոնք իրենց ժողովները կը վերջացնեն զգուշութիւն անբարոյ խնայելութիւններով. անոնց կրօնաւորները իրենց ատելի կրօնքէն չեղողներուն ինչքերը յափշտակելու եւ սպանութիւն գործելու կը մղեն իրենց հաւատացեալները՝ իբր աստուածահաճոյ գործ մը ըրած համարելով, եւ որ ամենէն նողկալին է տիրող իշխանութեան դէմ ապստամբել կը քարոզեն. գալով Գրիգորի անսովոր վարմունքին եւ աստուածներու ճշմարիտ հաւատքը ընդունելու մասին ցուցուցած ընդդիմութեան, այդ վերադարձու է իր ծայրայեղ ընչաքաղցութեանը. Վեհափառ Տէր ուշադրութիւն ընծայեցիք անշուշտ որ քանի իրեն պատիւ, գիրք ու հարստոյթիւն խօստացաք ան ալ աւելի ընդդիմացաւ միշտ յուսալով թէ աւելին ձեռք պիտի բերէ, առեւ-

սարակ բոլոր քրիստոնեաները ծակ աչք են, ինչպէս մեր անմեղ փոքրիկներուն արիւնը թափելէ չեն յագենար այնպէս ալ մեր զանձերը իւրացնելէ չեն ուզեր յագենալ. իսկ ձեր վեհափառութեան երրորդ հարցումը քիչ մը զարմանալի կը գտնեմ, Նորին բարձրութիւն Տէրս իր բնական ուշիմութեամբ պէտք էր հասկցած ըլլալ թէ անոր վրայ դործադրուած ահաւոր չարչարանքներուն տոկալու և մահը իրմէ խոյս տալու պատճառը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեր աստուածներուն այդպէս կամենալը, աստուածները կը գնահատեն մարդոց արժանիքը, և որովհետեւ Գրիգորը բարձր կրթութեամբ շատուած խելացի մէկն է, աստուածները կ'ուզեն որ ապրի: յուսալով թէ պիտի գայ որ մը՝ վայրկեան մը որ ան ինքնաբերաբար դարձի պիտի գայ իր գիտութիւնովն ու հանճարովը աւելցնելու և պանծացնելու համար Հայոց աստուածներուն փառքը:

Տրդատ.— (Հեզելով) Արդարեւ աստուածները քիչ մը չափաւ եղած են իրենց արժանաւոր պաշտօնէին իմաստութիւն բաշխելուն մէջ:

Դեմպէս.— Աւելի նուաղ իմաստուն քան մեծափառ Արքայից արքան:

Տրդատ.— Լա՛ւ Դեմպէս. կը բաւականանամ մեր այս չափական խօսակցութիւնով, շնորհակալ եմ ձեր տուած յուսաբանութիւններէն. պատուիրեցէք բոլոր քուրմերուն գրգռել հասարակութիւնը՝ մահապարտի մը պաշտամունք կատարող կարճամիտ քրիստոնեաներուն դէմ:

Դեմպէս.— Աստուածներու բարեհաճ կամքովը թող անմահանայ արդարաւորով Մեծն Տրդատ արքայից արքան:

(Կ'երթայ)

Տրդատ.— (Առանձինն) Իր ասպարէզին մէջ զար-

դացած աղուէս մը. հաւակնոտ բարձրաստիճան իմաստակ մը՝ որ կը կարծէ թէ շատ աւելի հմտութիւն ունի ինքը քան հռովմէական ուսում ստացած Տրդատ արքայն, այսպիսիները քաղաքական ասպարէզի մէջ բացարձակ ոչնչութիւններ են, իսկ պատուական գործիչներ են կրօնական խնդիրներու համար, պէտք է նկատել զինքը իր պաշտօնին մարդը և ոչ տւելին:

Տ Ե Ս Ի Լ Դ.

ՆԱՅՆ ԵՒ ՍՍՍԻ

Սոսի.— (մտնելով մինչեւ գետին կը խոնարհի) Վեհափա՛ռ.

Տրդատ.— Դո՛ւ ես Սոսի... հո՞ս էիր արդէն:

Սոսի.— Այո՛ Տէ՛ր:

Տրդատ.— Երբէ՞ն ի վեր:

Սոսի.— Աստուածներու կատարած ինչոյքէն, Նորին Վեհափառութիւն Արքայն աստուածացնելու համար Դեմպէսին ըրած մաղթանքներէն, իբր կաշառք Ոսկեմօր արձանին զրկուած կենդինար մը ոսկի զըրկուելէն, Դեմպէսին ապարանք մը և Սոսեաց անտառի քուրմերուն աւագութիւնը շնորհուելէն, քրիստոնէական կրօնի մասին տրգւած ճշգրիտ տեղեկութիւններէն, Գրիգոր Պա՛հլաւունի ընչաքաղցութեան համար հաւատափոխութիւնը մերժելէն և աստուածներուն իւրենց մոլեռանդ թշնամին եղող Գրիգորին մահը արգիլելէն ի վեր հոս կը գտնուիմ:

Տրդատ.— (Շոյելով Սոսիի գլուխը) Փոքրիկ անառակուհի՛:

Սոսի.— (Թագաւորին գլուխը կուրծքին դնելով) Ի՞նչ մը շատ կը չփացնէք զիս վեհափառ տէ՛ր:

Տրդատ.— (Ձեռքը բռնելով եւ ձեռքին քթեւ հար-

ուածնեք տալով) Թագաւորիդ գորգուրանքին և փայ-
փայտնքին արժանի ես Սօսի' :

Սոսի.— Եւ ատոր համար միշտ հպարտ եմ :

Տրդաս.— Սօսի' :

Սոսի.— Պատրաստ եմ Թագաւորիս հրամանին :

Տրդաս.— Որչա՞փ կը սիրես Թագաւորդ :

Սոսի.— Ինչ չափով որ կը սիրեմ կեանքս :

Տրդաս.— Ճշմարիտ է, կը հաւատամ. ես ալ Սօ-
սի' ինչ չափով որ կը սիրեմ կրօնքս՝ նոյն չափով կը
սիրեմ նաեւ քեզ :

Սոսի.— Չէ՞ք սիրեր բնաւ Գրիգորի դաւանած կը-
րօնքը :

Տրդաս.— Բոլոր հոգւովս կ'ատեմ Քրիստոնեաները :

Սոսի (Գեմմը կը կախե եւ լուռ կը մնայ) :

Տրդաս.— Լուռ կը մնաք Սօսի' :

Սոսի.— Այո՛, որովհետեւ կրօնքի վրայ խօսիլ չատ
չեմ սիրեր... կը սիրեմ սիրոյ վրայ խօսիլ :

Տրդաս.— Սէրը դու ինքդ ես Սօսի'. դու կին մը
չես, աստուածունչի Աստղիկն ես, սիրոյ բազինը. ես կը
պաշտեմ քեզ, կը ծնրադրեմ քու յաւէտ խնկելի մարդ
արձանիդ առջեւ (կը ծնրադրէ) :

Սոսի.— (Վերցնելով քաղաւոր) Վեհափա՛ռ, եթէ
յաջողի Դենպետր Ոսկեմօր Անահիտի միջնորդութիւնով
աստուածացնել իմ պաշտելի Թագաւորս, զի՛ս պիտի
ընդունիք իբր աստուածունչի թէ Թագունին :

Տրդաս.— Աստուածները մէկէ աւելի աստուա-
ծունչինն ունին :

Սոսի.— (Թագաւորը փայլալելով) Եթէ դուք
աստուած ըլլաք ու ես ալ աստուածունչի, պիտի կա-
տարէ՞ք բոլոր խնդիրքներս :

Տրդաս.— Հիմա ալ կը կատարեմ, ըսէ ինչ որ
կ'ուզես :

Սոսի.— Ծնորհք մը...

Տրդաս.— Պատրաստ եմ կատարելու :

Սոսի.— Պիտի խնդրէի որ բաւ համարէիք Գրի-
գորին կրօն չարչարանքները և հաճէիք իր կապանք-
ներէն արձակել զինքը :

Տրդաս.— Չափազանց ծանր խնդրանք մը... սի-
րայօժար պիտի տայի Թագաւորութեանս կէսը՝ եթէ
խնդրէիք, բայց Գրիգորը աղատել կը նշանակէ աստ-
ուածները անարգել :

Սոսի.— (Թագաւորին մօրուք համբուրելով)...
Բայց չէ՞ որ զիս ալ իբր աստուածունչի դաւանեցաք...
միթէ պիտի ուզէ՞իք Աստղիկ աստուածունչոյն փափա-
քը մերժել :

Տրդաս.— Չի նշանակեր թէ կը մերժեմ, ես ալ
Գրիգորը կը սիրեմ ձեզի չափ... բայց հանրային կար-
ծիքը՝ հանրային դատաստանը կայ... (Բիշ մը մտածելի
եսոյ) Լա՛ւ. խօստացայ և պիտի կատարեմ, Աշակունչի
Թագաւոր մը իր խօսքը չդրժեր :

Սոսի.— (Թագաւորը կը սեղմե կուրծքին վրայ) Իմ
առաքինի Թագաւորս... իմ պատուական վեհապետս...

Տրդաս.— Իմ արեգակնափայլ աստուածունչի՛ս...
(Դրսէն ուրի մը ձայնը) :

Սոսի.— Կարծեմ մէկը կուգայ Տէր Աբքա՛յ, (քա-
ղաւորին զրկեմ կը բաժնուի ու կ'երթայ նայելու). Դե-
մետր քրմապետն է :

Տրդաս.— Քաշուէ ուրեմն ասկէ իմ անուշիկ Սօ-
սի՛ս :

(Սոսի կ'երթայ)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ՆԱՅՆ ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ

Դեմէս.— (Մտնելով կը խոնարհի) Յաւիտեան կայ Տէր արքայ, Արտաւազդ Մանդակունի և Տաճատ Աշոցայ իշխանները խիստ կարեւոր գաղտնիք մը ունին Նորին Վեհափառութեան հաղորդելու:

Տրդատ.— Լա՛ւ... Դեմէտր, ինչպէ՞ս է Դրիգորի առողջական վիճակը. կրած չարչարանքները ազդած է արդեօք իր առողջութեան վրայ:

Դեմէս.— Տէր արքայ, զարմանալի տօկունութիւն մ'ուի այս մարդը, մարդ մը որ կրակը կը կլլէ և ջուր կը փոխէ. մարդային խելքը չգորեր ու է իմաստ մը տալ այս կերպ ծայրայեղ համբերութեան և տօկունութեան, և որ աւելի զարմանալին է հաւատափոխ չըլլալու համար ունեցած յամառութեան. չարչարանքը աւելցնելու համար սնունդէ զրկեցի և ծարաւութիւն զգալու պարագային ջրի տեղ քացախ խմցնել տուի, հակառակ այսպէս ընելու իր առողջութիւնը աւելի գերազանց է հիմա քան իր ազատ օրերուն:

Տրդատ.— Չարչարանքները բնաւ իր մտքին վրայ ազդեցութիւն չգործեցի՞ն, արդեօք քիչ մը հակուժ կը ցուցնէ՞ հաւատափոխ ըլլալու:

Դեմէս.— Միշտ միեւնոյն յաման է:

Տրդատ.— Դրիգորի համար նոր հրաման ունի՞մ արձակելիք, բայց նախ խնդրեմ Մանդակունի և Աշոցայ իշխանները, ո՛րք են հիմայ իրենք:

Դեմէս.— Հոս են Տէր արքայ, պալատան սպաս-

ման սրահը՝ Նորին Վեհափառ արքայից արքային հրամանին կ'սպասեն:

Տրդատ.— Մտցուր զիրենք:

Դեմէս.— (Կը խոնարհի) Թագաւորիս բարձր հրամանը գլխուս վրայ:

(Կ'երթայ)

Տրդատ.— Արդեօք ծանրակշիռ քաղաքական խնդիր մը կայ, ի՞նչ կրնայ ըլլալ այդ խիստ կարեւոր գաղտնիքը:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՆԱՅՆ, ԱՐՏԱԻԱԶԴ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ ՏԱՃԱՏ ԱՇՈՑԱՅ

ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ

(Մտնելով կը խոնարհի)

Մանդակունի եւ Աշոցայ միաբերան.— Կեցցէ յաւիտ արքայից արքայն:

(Թագաւորը նշանացի նստի կը հրամայէ. երկու իշխանները կը նստին փոխի ասիւններուն վրայ):

Տրդատ.— Կը յուսամ բարի յուրեր ունիք.

Արտաւազդ Մանդակունի.— Տէր արքայ, թող Աստուածները երկար կեանք չնորհին ձեզ, ալ ի՞նչ լուրը զորք ձեր Վեհափառութեան հաղորդելու պէտք կը տեսնուի արքայական ընտանիքին պատահած անցեալ դժբաղդութեան մը կը վերաբերի. Վաղարշապատի մէջ կը դռնուի մէկը օր հայրենեաց դաւաճան և Չեր Վեհափառութեան Արքայ հօր՝ Սարգսի Թագաւորի սպաննիչ Անակ Պահլաւունիին զաւակն է:

Տրդատ.— (Աչքերը խոռոք բացած) Եւ ո՛րք է այդ անձը:

Արտաւազդ Մանդակունի.— Տաճատ Աշոցայ իշխանը

որ հոս ներկայ է զինքը ճանչցած է՝ կեսաբիրոյ մէջ. կը հաստատէ թէ անձին և թէ անոր շուրջ եղող պատմութեան վաւերականութիւնը:

Տաւնոս Աշոցայ. — Եթէ Նորին Վեհափառութիւնը կը հաճի, պատրաստ եմ մանրամասնօրէն պատմել թէ ի՞նչ պարագաներու տակ փախցուած է արքայասպանին զաւակը և թէ զոր կը գտնուի ան այս պահուս:

Տրդատ. — Պատմէ՛:

Տաւնոս. — Վեհափառ թագաւորիս հայրը Խոսրով արքայն Անակ Պահլաւունիի ձեռքով երբ կ'սպաննուի, Չեր զօրազդ հայրը հոգեւարքի միջոցին շուրջը գտնուողներուն կը կտակէ վրէժը լուծել՝ զինքը սպաննող զաւաճանը և իր ընտանիքը կոտորելով. անմիջապէս զօրք կը զրկուի և Պարսից սահմանագլխուն վրայ երասիս գետին եղերքը արքայասպանը բռնուելով կը սպաննուի և զիակը գետը կը նետուի: Կը կոտորուին նաև անոր ընտանիքին բոլոր անդամները՝ բացի միամեայ տղեկէ մը. Բուրդար անուն պարսիկ մը որ իր կնոջն ու եւթաղիոս անուն աներորդուն հետ ճամբորդութեան մէջ էր այդ պահուն և պատահաբար նոյն օրը իջեւանած էր Վաղարշապատ, կ'ազատէ զաւաճանին այդ միամեայ զաւակը ու կը փախցնէ կեսաբիրոյ: Անակ Պահլաւունիի արու զաւակը զինքը փախցնողներուն կողմէ կը խնամուի ու կը մեծցուի. այժմ նա ողջ է և կը գտնուի ներկայիս Չեր Վեհափառութեան մայրաքաղաքին մէջ՝ մահապարտներու բանտը:

Տրդատ. — Գրիգոր Պահլաւունին է այդ անձը. այն որ երկար ատեն իմ արքայական համակրանքս և սէրս վայելելէ յետոյ կոպտաբար մերժեց աստուածներուն զոհ մատուցանել և անսաստեց իր բարեբար վեհապետին հրամանը. հայրենեաց դաւաճանի մը զաւակէն ի՞նչ կ'որելի էր սպասել. (խիստ) բայց լեցուեցաւ այլեւս բաժակը... ո՛չ, այլեւս չէ կարելի հանդուրժել. պէտք է

սպաննել... (կը մտածէ) ո՛հ ո՛չ. ի՞նչ կ'ըսեմ... հապաւայն խոտուածը զոր ըրի... (կրկին կը մտածէ) ուրեմն ի՞նչ ընել պէտք է:

Արշաւազդ Մանդակունի. — Ներեցէք որ զիտել տամ վեհափառ տէր թէ ընելիք մէկ բան միայն կայ, մահուամբ պատժել:

Տաւնոս Աշոցայ. — Եթէ նոյն իսկ Անակ Պահլաւունիի զաւակն ալ չըլլար, գարձեալ մահապարտ մըն էր:

Արշաւազդ Մանդակունի. — Մահուան դատապարտուած թիւը հաւատ մըն էր:

Դեմեսր. — Աստուածներու հայնոյնէ մը:

Տրդատ. — Դեմեսր:

Դեմեսր. — (խոնարհելով) Թող ապրի արքայից արքայն, պատրաստ եմ հրամանին:

Տրդատ. — Գրիգորը տուօր իսկ պէտք է փոխադրուի Արտաշատ և հոն խոր վերապը ձգուի... ձեռքերն ու ոտքերը արձակելէ յետոյ:

Դեմեսր. — Տէր արքայ, աստուածները կը բազմային որ մէկ անգամէն գլխատուէր իրենց ատելի թշնամին:

Տրդատ. — Չան ազոն ճամբաներով կարելի է մահուան գիւղը զիմել... Թող վիրաւորն մէջ քաղցի ու ծարաւի տառապանքներն ալ ճաշակէ ու այնպէս մահանայ. այդ կերպ մահը մահերու գաղտնագոյնն է... (գրգռուած) Ե՛հ թող անհետանայ, արքայասպան դաւաճանին վերջին շառաւիղը... Օ՛ն դեմեսր, գործաւաճանին վերջին շառաւիղը... (Դեմեսր կը խոնարհի եւ կ'երբայ) զրեցէք հրամանս: (Դեմեսր կը խոնարհի եւ Աշոցայ) (Կը խոնարհին եւ կ'երբան նաեւ Մանդակունի եւ Աշոցայ) (Մեկ քանի օրակ յետոյ մնալէ յետոյ ոսփի կ'ելլէ եւ յուզուած) Ո՛վ Մեծի Խոսրով իմ տաքաբաղդ արքայ հայրս. չնորհիւ Ոսկեմայր Անահիտ զիցուհւոյն յաղթեցիք ու և հայրենեաց անհաշտ թշնամիին՝ վտտ ու նեն-

գամիտ Պարսից Արտաշիր թագաւորին, անոր զօրքերէն հազարաւորներ փռեցի պատերազմի դաշտին վրայ. ահ ու սարսափ սփռեցի թշնամի բանակին մէջ. վտարեցի Հայաստանի սահմաններէն դուրս և վերահաստատեցի Արշակունեաց փառաւոր գահը, իսկ այն դաւաճան ձեռքը որ քու կեանքդ խլեց, նոյն օրուան մէջ իսկ քու հաւատարիմ զօրքերուդ կողմէ իր արժանի պատիժը գրտած ըլլալով, իմ սահմաններուս մէջ ցարդ ապրող անոր միակ որդին Գրիգոր Պահլաւունին եւս արեւու լոյսէն զրկել պարտք համարեցի՝ իսպառ անհետացնելու համար արքայասպան դաւաճանի մը անարգ սերունդը, (ձեռքերը մխացնելով) վրէժդ լուծուած է արքայ հոյր, թող նուիրական ոսկորներդ չվրդովուին քու փառաւոր շիրմիդ մէջ... հանգիստ պատուական աճիւններուդ... (բանի մը քայլ առնելէ եւ բեմին վրայ երջան մը բնելէ յետոյ կենալով) Չափազանց յուզուեցայ, դառն յիշատակներ արթնցան մէջս, հօրս սպաննութեան տխուր զրուագները... իմ սիրական ծառայիս Գրիգորին արքայասպանի մը գաւազն ըլլալը... և անոր ինձմէ չափազանց սիրուած ըլլալով հանդերձ Արտաշատի խոր ու խաւար գութին մէջ նետել հարկադրուիլս ծանրակշիւ պարագաներ են... (ձեռքը ճակատին ցանցելով) սաստիկ յուզումէս կարծես թէ գլուխս պիտի պայթի... Պէտք է հանգիստ ընել, կազդուութիւն և պահելու համար առողջութիւնս, որպէս զի կարող ըլլամ պահպանել ու պաշտպանել հայկական գահն ու իշխանութիւնը: (Կ'երթայ)

Տ Ե Ս Ւ Լ Է.

ՍՕՍԻ (ԱՌԱՆՁԻՆ)

Սոսի.— (Մօնելով) Հազիւ թէ կրցած էի թագաւորէն խօստուած առնել Գրիգորը ազատ արձակելու, ահա անակնկալ մը եկաւ. չէղօքացնել մարդասիրական

գործս, Տրդատ արքայի հօր սպաննիչին դաւաճն ըլլալը դէշ տպաւորութիւն ըրաւ թագաւորին վրայ, այսու հանդերձ ին տուած խօստումը յեշելով գլխատման հրաման չարձակեց, յօտակօրէն լսեցի երբ պայման կը դնէր ձեռքերն ու ոտքերը կապանքներէ արձակելէ յետոյ գուրը իջեցնել, ազատ արձակելու իր արքայական խօստումին համապատասխան ըլլալու համար... բանտերու ամէնէն ահաւորը, խոր վերապ մը վիճակ ուեցաւ քեզ դժբաղդ Գրիգոր... բայց համբերէ՛, քու զօրաւոր Աստուածդ հոն ալ քեզի օգնութեան պիտի հասնի, քու Աստուածդ քեզի անմահութիւն խօստացած է... դու դարերով պիտի ապրիս, քու կեանքդ անվախճան է, դու երկնքի անմահ արեւն ես, քու լոյսդ և քու ջերմութիւնդ պիտի տարածուի Արարածեան աշխարհի վրայ... դու խոր վերապի մը խոր մթնութեան մէջ ապրելու սահմանուած չես... քու Աստուծոյդ անսահման լոյսը լոյսով ողողած է քու հրաշալի հոգիիդ խորը... դու խոր ու խաւար վերապները լուսաւորելու սահմանուած ես... վերապիդ մէջ վխտացող օձերն ու կարիճները պիտի սարսին՝ պիտի սահմըռկին քու ներկայութենէդ... դահիճները չկրցան խորտակել քու պողպատէ կամքդ. հալեցուցուած տաք կապարը չալրեց կու կոկորդդ, քեզի գլխի վայր կախեցին խառոյկի վրայ և սակայն ոչ ծուխը և ոչ ալ բոցը կրցան քեզի միաս մը պատճառել. դու քաղցիք սքածայր բեւեռներուն վրայ այնպէս, ինչպէս կը քալեն մարդիկ սալայաժառանգներու վրայ. քու խելքով ու զիտութեամբ լի պատուական գլուխդ մամուլի տակ ճմլել ու ճգմկ ուղեցին բայց ան երկաթի մը պէս դիմադրեց. դահիճներուդ ձեռքերը յօգնեցան քեզի չարչարելէ, իսկ դու մնացիր անյողդօղդ ու զօրաւոր. անոնք խոստովանեցան իրենց անզօրութիւնը, խօստովանեցան նաև քու Աստուծոյդ ամենազօրութիւնն ու ամենակարողութեան

թիւնը... ապրէ՛, ապրէ՛. խոր գութիդ մէջ, նուիրական պարտք մը պիտի համարեմ ինձ համար ամէն օր դալ ու այցելել վիրապիդ և քեզի դիեցնել հնարաւորութեան սահմանին մէջ... գնա՛ կ'հնդանի նահատակ, գնա Սրտաշատ... հոն քու սնարիդ վերեւ պիտի գըտնուիմ գնա՛...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Վերջ Բ. Արարուածին)

Ա Ր Ա Ր ՈՒ Ա Ծ Գ.

Տեսարանն է Տրդատի ապարանքին մէջ շեղ դահլիճ մը՝ դահլիճին մեջեղը երկու գահեր կան որոնցմէ միոյն վրայ բազմած է Հայոց Աւետիսն քաղաքին, իր ետեւօք կեցած է պալատական նախարար մը որ քաղաքին մագերէ կը լարարէ եւ օժանդակ կը փութ. նախարարին վրայ ձգուած է Աւետիսի ոսկեհոն վերարկուն։ Տեսարանին վրայ պէտք է սեղան մը՝ վրան պլօրուած բուրդ, կալամար եւ փետուր գրիչով։

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ԱՇԽԵՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՆԻ ՆԱԺԻՇՏ ՄԱ

Աշխեն.— (Նախարարին) Թագաւորը այսօր ալ չերեւաւ, արդեօք պալատը չի գտնուի՞ր.

Նախարար.— Եթէ կ'ուզէ՞ք թագուհիս, երթամ նայիմ անգամ մը։

Աշխեն.— Այո գնա՛ և եթէ պալատ կը գտնուի, թող դայ անպատճառ զիս գտնելու. (Նախարար քեւիկ

վրայ ձգուած վերարկուն քաղաքին ուսերուն վրայ ձգելէ յետոյ կը խոնարհի եւ կը մեկնի). Տեսարանը քաղաքին կը պաշարեն միաքս, ճիշտ երեք օր է որ կը ճնշուի սիրտս այնչափ սուստիկ որ կարծես թէ պիտի պայթի, այս՝ ճիշտ երեք օր է որ այսպէս կը տառապիմ, ճիշտ երեք օր է ի վեր երրորդուող խորհրդաւոր երազէն ի վեր, եթէ ջանամ թագաւորին կարեկցութիւնը և գութը շարժել որ դադրեցնէ հալածանքը, այն ատեն միայն պիտի կրնամ այս անհանդարտ վիճակիս վերջ մը գնել, երանի թէ համոզուէ՛ք։

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՆԱԾԵՆ ՆԻ ՏՐԴԱՏ ԱՐԳԱՅ

Տրդատ.— (Մտնելով) Զիս ուզած էիք թագուհի... բայց ի՞նչ է այն, չափազանց տխուր կը տեսնեմ քեզ և շատ ալ գունաթափուած... երեք օր է ի վեր է որ քաղաքական և կրօնական հոգերով ու աշխատութիւններով ծանրաբեռնուած եմ, անա այդ պատճառով դժբաղդաբար չկրցայ մօտդ գալ. ի՞նչ պատահեցաւ երեք օր է ի վեր որ այնչափ փոխուած կը տեսնեմ. ըսէ Աշխեն թագուհիս, հիւանդ ես արդեօք. եթէ այդպէս է պէտք էիր մինչև հիմա ինձի լուր տալ։

Աշխեն.— Ո՛չ սիրական թագաւորս, հիւանդութիւն ալ չէ, տաքօրինակ վիճակ մը որ իր սկզբնաւորութիւնը կ'առնէ տաքօրինակ երազէ մը։

Տրդատ.— Առաջին անգամ կը լսեմ թէ մարդ երազ տեսնելով կը հիւանդանայ (կը նստի գահին վրայ) պատմէ նայինք ի՞նչ խորհրդաւոր երազ է այդ որ այդ ատիճանն ցնցում և վախ պատճառած է քեզ.

Աշխեն.— Բնաւ ահազող երազ մը չէր տեսածս, ընդհակառակը շատ խաղաղ և զմայլելի երազ մըն էր. միայն թէ այն երազը որուն մասին պիտի պատմեմ

երեք գիշեր է որ կը կրկնուի, և ուղղակի ձեզի հետ կապ ունի անոր տպաւորութենէն ունեցած յուզումնս հանդարտութիւնը և հետեւաբար նաև առողջութիւնս:

Տրդաս.— Այդ վերջին պարագան ալ աւելի հետաքրքրական է, բայց պատմէ տեսնենք սա տեսիլքը:

Աշխէն.— Կը տեսնեմ ամպերու վրայ բազմած լուսաղէմ մարդ մը որ կ'ըսէ թէ «Թագուհի՛ ըսէ թագաւորիդ վերջացնէ Քրիստոնէից հալածանքը՝ եթէ լուզեր որ դժբաղդութիւն բերեմ իր ու իր երկրին վրայ, եթէ անտարբեր մնաս ու իմ այս զեկուցումս չյայտնես թագաւորին՝ պիտի տանջեմ սիրտդ»:

Տրդաս.— Կը զարմանամ Աշխէն մտայնութեանդ վրայ, երազիդ մէջ մարդ մը սպառնալիք ըրեր է, միթէ երազները իրականութիւն են, ի՞նչ հարկ կայ սիրտ հատցնել՝ գոյութիւն չունեցող բանի մը համար. ենթադրենք թէ այդ տեսածդ Քրիստոնէականութեան Աստուածն է, մեզի ի՞նչ կրնայ ընել, մենք որ այսչափ դժուար աստուածներ ունինք, որոնք իրենց զէնք ունին հուրէն ու սուրէն զատ կայծակն ու ուրականը՝ չարժն ու արհաւիրքը, անոնք կարող են մէկ վայրկեանի մէջ ծովերը շարժման մէջ դնել ու վայրկեանաբար խղզել այդ փոստուտի նման փալփլող պղտիկ աստուածը. երեք հարիւր տարի է ի վեր փոշիացած խաչուած մարդու մը ուրուականէն սարսափել և ելլել հրպատակութեան դրօշ քաշել Տրդատի պէս առեւծի մը առնուազն ամօթ կ'ըլլայ: Հանդարտէ իմ գեղեցիկ թագուհիս, մեռելները ապրուող մարդկանց ոչինչ կարող են ընել, հաւատա իմ խօսքիս և սիրտդ հանգստացուր. ա՛ռ Ոսկեմայր Անահիտի մեհեանէն բերել տուած նուիրական ոսկեջուրէն՝ որուն մէջ կաթած է ոսկեմօր արցունքը և մի քիչ մեհենական գինիով խառն խմէ ա-

մէն երեկոյ՝ անկողին մտնելէ առաջ, այլեւս ոչ մէկ խաւայոյց երազ կը տեսնես:

Աշխէն.— Տեսիլքը տեսած գիշերներուս նախընթաց իրիկունները Ոսկեմօր նուիրական ոսկեջուրէն խմած ու այնպէս պառկած էի, բնաւ չեն ազդեր ոչ սուրբ ջուրերը և ոչ ալ սրբազան գինիները... գէթ, իմ պատուական թագաւորս, մեղմացուր այդ լուսաւոր մարդուն պաշտպանած Քրիստոնէայ աղանդաւորներուն արհաւիրքը՝ եթէ չես ուզեր թագուհիիդ ջուրը խոռովել:

Տրդաս.— Լաւ, լաւ, աստուածներուն խորհուրդ հարցնենք, եթէ անոնք համաձիտ ըլլան ես ալ կը դադրեցնեմ հալածանքը: Օն գնա մասնասենեակդ և հանգիստ ըրէ. ես Մոգպետին կը հրամայեմ որ քեզի համար աստուածներու ոտքերուն փոշիէն, աստուածներու գլուխը զարդարող ծաղիկներէն և Սոսեաց անտառի ծառոց կեղեւներէն դեղեր պատրաստէ քեզ համար: Օն գնա՝ և աշխատէ որ յուզումներդ չափաւորես: (Աշխէն կ'ելլէ եւ կ'երթայ)

Կիներն ալ սկսան միջամտել մեր գործերուն, երբազի մը՝ երեւակայական բանի մը համար պէտք է եղեր Քրիստոնէից հալածանքը դադրեցնել և կամ մեղմացնել, անոր հետեւանքը պիտի ըլլայ անշուշտ աստուածները զայրացնել և անոնց բարկութիւնը հրաւիրել մեր վրայ. ես իմ յազմութիւնս Աստուածներուն կ'պարտիմ, աստուածներն են մ'իզ կանգուն պահողը:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ՕՏԱ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

(Օսա Ամատունիի ձեռքը կը գտնուի պլօրուած բույր մը

Օսա Ամատունի.— (Մտնելով կը խոնարհի) Կեցցէ յուէտ արքայից արքայն, Տէր Արքայ, Նորին վահա-

փառութիւն Հոգւմայ Դիօղեախանոս կայսրէն նամակ մը:
Տրդատ.—(Կ'առնէ ձեռքէն նամակը եւ կ'ողջունէ
գիրք՝ Գլխուն օսնելով, ապա նշանացի կը հրամայէ
նախաբարին նստիլ, ապա կ'սկսի կարդալ նամակը):

«Ողջոյն Տրդատ արեայի Հայոց Աբարաւսեան աշխարհի,
Ի ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Նղբայր պատուական

Դիք եւ աստուածութիւնք թող պար-
գեւեն ձեզ լիառատ շնորհ եւ աստուածային ողորմու-
թիւն, խաղաղութիւն եւ անդորրութիւն: Նղբայր սի-
րելի, չգիտեմ Ձեր արեւելեան սահմաններու մէջ ի՞նչ
է զրութիւնը Քրիստոնեայ կոչուող աղանդաւորներու
մասին. հոս Հոգւմայ մէջ անոնք քանի կը հալածուին
այնչափ աւելի կարծես կը տարածուին, անոնց գոյու-
թիւնը կայսրերու արհամարհուելուն պատճառ կ'ըլլայ.
անոնք մեր կամքը եւ մեր հրամանները կ'անսպասեն,
որով կը կոտորուի մեր ունեցած հեղինակութիւնը մեր
հպատակներուն վրայ, անոնց գոյութիւնը ընկերային
մեծ չարիք մըն է. պետական մեքենան միօրինակ չըն-
թանար եւ տէրութեան օրէնքներուն չհամապատասխա-
նէր իրենց վնասակար եւ արհամարհելի աղանդը. ընտա-
նեկան գծութիւնները մեծ համեմատութիւններ կ'առ-
նեն, հայրը աղուն կը թնամանայ եւ այրը իր կնոջ
տեղի ունեցող վէճերը կոխի կը հանդին եւ սպաննու-
թիւններ տեղի կ'ունենան... հալածանքը սաստկա-
ցնելով ալ կարելի չըլլար գլուխ ելլել, մահուան պա-
տիժները կարծես ալ աւելի կը հրահրեն անոնց ունե-
ցած եռանդը. մեր սուրբըր թագան իսկ անոնք քնաւ
մեռնելէ չզարհուրեցան. չէ կարելի թափանցել իրենց
հաւատքին այսչափ դժուար կերպով կառչած ըլլալու
գաղտնիքին, իրենց դաւանած Աստուածը խաչի պատի-
ժին դատապարտուած ու մեռած հասարակ մահկա-

նացու մըն է. անոնք խաչածե փայտի առջեւ կ'երկըր-
պաղեն իբրեւ Աստուած եւ կը պաշտեն սպաննուածներու
ոսկորները. իսկ իրենց մօտը կը համարին վասն Աս-
տուծոյ զոհաբերութիւն մը ու մեծ պատիւ կը համա-
րին: Վերջին օրերու մէջ իշխանական զարմէ արեւու
նման գեղեցիկ Հոփսիմէ անուն մի օրիորդ բերին որ
կը գաւանի Քրիստոնեաներու մեռած Աստուածը. այն
չափ նշանաւոր եւ արտակարգ գեղեցիկ էր որ չկրցայ
չհիանալ. համոզեցի զինքը որ ուրանայ իր սնտոյի Աստ-
ուածը ու ընդունի Հոգւմայ աստուածները. խօստացայ
զինքը զին առնել եւ թագունի ծիրանի հագցնել. ան
անարգանգով մերժեց առաջարկս, շատ թախանձեցի,
խնդրեցի, պաղատեցայ, անօգուտ. սպառնացայ զինքը
մահացնել եթէ չարունակէ համաբլ. համակերպիլ կեղ-
ծեց. մինչդեռ խաբուած եմ եղեր անդոր ու տկար աղ-
ջիկէ մը. իմ մօտէս հեռանալէ յետոյ իր ընկերներուն
եւ Գայեանէ անուն կնոջ հետ՝ որ իրենց մեծաւորն է՝
կը փախին գիշերանց. իրենց ետեւէն մարդիկ հանցի,
թէպէտ չկրցանք ձեռք անցնել բայց կրցանք ստուգել
թէ անցած են Հայաստանի սահմանները. կը տեսնէ՞ք
պատուական եղբայր թէ որչափ արհամարհելի աղան-
դաւորներ են սա Քրիստոնեայ կոչուողները որ նոյնիսկ
կայսեր կնութեան տալ կը մերժեն իրենց աղանդէն ե-
ղող աղջիկ մը: Արդ, քառասունի չափ եղող կիներբու
եւ աղջիկներու այս խումբը ապահովարար հիմա ձեր
երկրին մէջ կը գտնուի, կը խնդրեմ թագաւոր եղբոր-
մէս որ ամէն ջանք ի գործ դնէ գտնելու համար հրա-
չալի գեղեցիկութիւնով օժտուած Հոփսիմէ օրիորդը եւ
եթէ հնարաւոր չըլլայ ինծի զրկել զայն՝ գէթ իրեն
համար կնութեան առնէ»:

Կայսր Հռոմիայ
ԴԻՕԿԼԵՏԻԱՆՈՍ

— Կայսեր ակնարկած աղջիկները հետապնդելէ առաջ պէտք է ազդու հրովարտակով մը արմատէն ջնջել Քրիստոնէութիւնը. Հռովմայ Կայսեր նման արհամարհուել չեմ ուզեր՝ այդ խայտառակ աղանդաւորներուն պատճառով. պէտք է այնպէս մը արմատախիլ ընել որ Դիոկղետիանոս Կայսրն ալ զարմանայ Տրդատի հաստատամտութեան վրայ. թող հասկնայ թէ ինչպէ՞ս կարելի կ'ըլլայ ջնջել Հայոց երկրէն Քրիստոնէութիւնը և թող օրինակ առնէ: Միեւնոյն ատեն մեր այս հրովարտակը կրնայ նպաստել Կայսեր նկարագրած հրաշալի գեղեցկութիւնով օժտուած աղջիկը ձեռք բերելու: Դրէ՛ նախաբար ինչ որ տուն պիտի տամ. (Օսա Ամասունի պըլօրուած քուղք մը կ'առնէ սեղանին վրայէն եւ կ'սկսի գրել. Տրդատ կ'սկսի տուն տալ):

«Մօռայ Հայաստանի պաշտպան աստուածոց Տըրդատ Պարթեւագն Աշակունի թագաւոր Հայոց՝ Արարատեան աշխարհի:

Աւագանիք Հայոց, իշխանք, պալատականք, կրօնաւորք, զօրք և զօրավարք և համայն ժողովուրդ Հայաստանեայց աշխարհի:

Անհնարին զայրոյթով կը տեսնեմ թէ Քրիստոնեայ կոչուող մարդապաշտ և փայտապաշտ աղանդաւորներու մասին նախորդ հրովարտակս չունեցաւ պէտք եղած ազդեցութիւնը և կան ու կը մնան դեռ մեծ թիւով այդ ատելի աղանդաւորներէն. պէտք է խնայել ոչ մէկուն, պէտք է ոչնչացնել ամէնքը, անոնք պէտք է հաւատաւիտիս ըլլալով ընդունին Հայոց աստուածները ու անոնց երկրպագեն՝ և կամ մահուամբ պատժուին: Աստուածները կը զայրացնենք մեր թուրութեամբն ու աչառութեամբը. բացարձակ է անոնց կամքը, աստուածները չեն ուզեր որ մարդիկ իրենցմէ զատ ճանչնան աստուած մը կամ աստուածներ որ ըլլան մարդ՝ ողջ կամ մեռած: Քրիստոնեաները մեր աստուածներու

թշնամիներն են, աստուածներուն հաճելի ըլլալու համար պէտք է ջնջենք զանոնք: Մեր նախնիք զից փախաքները անսխալ կը կատարէին և չէին թերանար զից պաշտամունքին մէջ. անոնք այդպէս ընելով աստուածներուն հաճելի կ'ըլլային և ի դէպ պատերազմի՝ անվրէպ յաղթական կ'ելլէին: Երկիրը խաղաղութեամբ և անդորրութեամբ կը բարդաւածէր, բայց երբ զից յարգ ու պատիւ թեթեւացողինք զանազան դժբաղդութիւններ անպակաս եղան Հայաստանէն. օրինակ, արքայ հայրս սպաննուեցաւ և արքայական գերդաստանէն մեծ մաս մը կոտորուեցաւ՝ բացառաբար մնալով քոյր ու եղբայր անչափահասներս, մենք ալ թշնամիէն ահաբեկ տարագրեցանք օտար աշխարհ և արքայազուններ ճաշակեցին պանդխտութեան տառապանքի բաժակը: Արդ, աստուածներու սիրոյն և անոնց փառքին համար պարտաւոր է ամէն ոք իշխանութեան մասնել իր ճանչցած Քրիստոնեան. անոր փոխարէն լիառատ գումարով մը պիտի վարձատրուի պետութեան: Իսկ այն որ իր տան մէջ ապաստան կ'ընծայէ Քրիստոնէի մը, այնպիսին մահուամբ կը պատժուի և իր ստացմը, ուսածքները յարգունիս կը գրաւուին, եղբայր եղբօր, հայր մը զաւկին և այլ մը իր կնոջ պէտք է խնայէ, այլ անպատճառ լուր տայ տէրութեան պաշտօնեաներուն: Ես ինքս եղբօր մը նման սիրած անձս՝ Գրիգոր Պահլաւունին իր քրիստոնէական հաւատքին մէջ մնալ յամառելուն համար Արտաշատի խոր վիրապը նետել տուի և աստուածներուն հաճելի ըլլալով յաջողութեամբ կը պտակուին բոլոր իղձերս: Աստուածներու հանդէպ մէջ կը գրեմ ներկայ հրովարտակը՝ ահ սրտիս մէջ կը գրեմ ներկայ Քրիստոնէից բնաջնջումով աստուածներու սիրելի դառնանք և չնորհիւ անոնց՝ խաղաղութիւնն ու բարգաւաճումը աւելնայ իմ լայնածաւալ երկրիս մէջ ու երջանիկ ըլլան բոլոր հրպատակներս»:

ՏՐԴԱՏ ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ

(Գրուելի յետոյ արքայական մատանով կը կնքէ ու կուտայ դարձեալ Օսա Ամասունիին) .

— Այսօրուքնէ սկսեալ բոլոր երկրին մէջ թող գործադրուին երկայ հրովարտական տրամադրութիւնները . իսկ Հռովմայ Կայսեր ըրած յանձնարարութիւնը անմիջապէս պէտք է կատարել . մարդիկ հանեցէք ամէն կողմ և ինտուցէք այդ օտարական աղջիկները երբ կարելի ըլլայ գտնել գեղանի Հիփսիմէն՝ անմիջապէս առաջնորդուի իմ քով . օ՛ն Օտա Ամատունի, գացէ՛ք և գործադրեցէ՛ք հրամաններս :

Օսա Ամասունի .— (Խոնարհելով) Երկար ապրի արքայից արքան, անոր կամքը հաւասար է աստուածներու պատգամին : (Կ'երթայ)

Տրդատ .— (Խիստ) Ի՛նչ թող սարսիւն ու դողան բոլոր սուտ աստուածները, բոլոր իմպէրիալները և հանդերձեալ կեանքի սուրբերն ու սրբազանները... յաւիտենական կեանքը կ'ապրին միայն մեր անմահ աստուածները և աստուածացիները, մարդը փոշի է և պէտք է փոշիանայ . թող գայ փոշիացած Յիսուս Քրիստոս կոչուածը ու ազատէ ձեռքէս իր հաւատացեալները . չկայ Հայաստանի սահմաններուն մէջ ուրիշ աստուած և ուրիշ կրօն բացի Տրդատ մեծ արքային կրօնքէն և անոր դաւանած աստուածներէն : Թող կորնչին բոլոր խաչափայտի երկրպագողները, բոլոր մազ ու ոսկոր, քուրջ և այլ ինչ պաշտողները : Մահ՝ կամ աստուածներու երկրպագութիւն, այս է իմ բաժարցակ կամքս :

Տ Ե Ս Ւ Լ Գ .

ՆՈՅՆ ԵՒ ԴԵՄԵՏ

Դեմետր .— (Մտնելով կը խոնարհի) Երկար ապրի Հայոց մեծափառ արքայն . Տէր իմ, երկու Վաղարշապատցիներ բռնեցինք որոնք Քրիստոնեայ փախստա-

կաններու ապաստան տուած են իրենց հնձաններուն մէջ . բռնեցինք նաև օտարական Քրիստոնեայ կիներ որոնք իշխանուհիներու հետ առեւտրական յարաբերութիւն կը հաստատեն . ասոնք նորօրինակ ապակիէ մանր ու կլօր զարդեղէններ մը կը շինեն ու կը ծախեն սուղ գինով :

Տ Ե Ս Ւ Լ Ե .

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՕՏԱ ԱՄԱՍՈՒՆԻ

Օսա Ամասունի .— (Մտնելով կը խոնարհի) Տէր արքայ, հաստատեցինք թէ Դիոկղեափանոս Կայսեր ցուցմունքին համապատասխան են այն օտարական կիները որոնք ապակիէ ուլունքներ կը շինեն ու կը բնակին Վաղարշապատի հնձանները . ասոնք են որ Դեմետր քրմապետը ձերբակալել տուած ու արքայական պալատ առաջնորդած է .

Տրդատ .— (Խանդավառուած) Ձերբակալուեցա՛ւ ուրեմն այն արտակարգ գեղեցկութիւնով հրաշալի աղջիկը :

Օսա Ամասունի .— Այո՛ տէր արքայ, այնչափ գեղեցիկ այնչափ յանկուցիչ է որ Աստղիկ աստուածուհուն գեղեցկութիւնը կը գերազանցէ . պարզապէս ինքն է գեղեցկութեան աստուածուհին :

Տրդատ .— Հիմա անմիջապէս ինձ մօտ բերէ՛ք կ'ուզեմ անպատճառ տեսնել զինքը . բերէ՛ք նաև Գայիանէ անուն իրենց մեծաւորը : Դեմետր, գնա և հոս առաջնորդէ զիրենք : (Դեմետր կը խոնարհի եւ կը մեկնի)

Օսա Ամասունի .— Իսկ միւս ձերբակալուածներուն համար ի՞նչ կարգադրութիւն կը հրամայէ Ձերդ Վեհափառութիւնը :

Տրդատ .— Մինչև ցնոր տնօրինութիւն թող բանաարկուին : (Օսա Ամասունի կը խոնարհի ու կը մեկնի)

(Տրդատ ձեռք արժին վրայ սեղմելով)։— Շատ տարօրինակ ու շատ ալ զարմանալի է... դեռ այդ չըքնաղ էակին լուսաշող դէմքը չտեսած արդէն իսկ սիրտս անօրինակ կերպով կը տրոփէ... տարօրինակ վիճակ... հապա եթէ երեւակայածէս աւելի գեղեցիկ գտնեմ զինքը, արդեօք ի՞նչ յուզումներու պիտի ենթարկուի սիրտս...

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՆՈՅՆ, ԳԵՄԵՏՐ, ԳԱՅԻԱՆԷ ԵՒ ՀՈՒՓՈՍԻՄԷ

(Գայիանէ եւ Հուիսիսիմէ սեւազգեստ եմ։ Երբ անոնք տեսարան կուգան, Տրդատ չկրնար ինքզինքը զսպել գահին վրայ հանդատ մնալու եւ անզգալաբար ոտի կ'ելլի. ապա կրկին կը նստի գահին վրայ. Գայիանէ եւ Հուիսիսիմէ շնորհալիօրէն մինչեւ գեսին կը խոնարհին)։

Տրդատ. — Ուրախ եմ ձեզ տեսնելուս, կը հրամայեմ որ հանդիստ ընէք. (Գայիանէ եւ Հուիսիսիմէ խոնարհելի յետոյ կը նստին). Հայաստան օտարականներու համար ամէնէն շատ ասպնջակաթիւն ցուցնող երկիրն է. դուք իմ հիւրերս էք եւ շատ երջանիկ պիտի ըլլաք պալատիս մէջ. կը ցուիմ որ իմ մարդիքս կոպտօրէն ձերբակալած են ձեզ, հանդարտեցէ՛ք, ձեր մասին ամէն հանգստաւէտութիւն պիտի ապահովեմ. միայն թէ ինչպէս զիտէք մեր երկրին պաշտօնական կրօնքը բազմաստուածութիւն է եւ անկէ դուրս ուրիշ կրօնք արգիւտած է. ուստի անհրաժեշտ է որ հրաժարիք ձեր անոտի հաւատքէն եւ երկրպագէք Հայոց աստուածներուն։

Գայիանէ. — Տէր արքայ, մենք այս երկրէն չենք, տարագիր Հռովմայեցիներ ենք. մենք մեր հաւատքը կարենալ պահելու համար ամիսներով ճամբորդած ենք.

կը պաղատինք Ձեզ ո՛վ Հայոց արքայ, մեզ բացառութիւն համարեցէք եւ թոյլ տուէք որ մեր նախափրած հաւատքին մէջ մնանք. մենք ոչ մէկուն չնաւ մը չունինք, պարգեւեցէք մեզի այդ շնորհքը։

Տրդատ. — Կը զարմանամ որ Հռովմայեցի էք եւ կ'անգիտանաք աստուածներու բացարձակ կամքը. ես ինչք երկար ատեն գտնուած եմ Հռովմի մէջ, հոն ալ ճիշտ մեր երկրին պէս աստուածներու կամքը նուիրական է. աստուածները ոչ մի մահկանացուի կը թոյլատրեն իւրենցմէ զատ ուրիշ աստուածոց պաշտամունք կատարել. կայսրերն ու թագաւորները անոնց կամքը գործադրելու պաշտօն ունին. մենք արտօնուած ենք աստուածներէն՝ մահուամբ պատժել այն որ չգաւանիր բազմաստուածութիւնը եւ զից երկրպագութիւնը կը մերժէ, երկրին օրէնքը բացառութիւն չճանչնար. օն ուրեմն, պէտք է հրաժարիք խաչուած մարդու մը խաչափայտին եւ մեռեալ մարդոց ոսկորներուն երկրպագելէ ու պաշտէք միայն Հայոց անմահ աստուածները՝ որ ամէնուս կեանք չընորհած ըլլալով ամէն կերպ բարիքներով մեզ կ'երջանակացնեն։ Այս չքնաղ օրիորդը (Հուիսիսիմէն ցուցնելով) արժանի է իմ ամէն մեծարանքիս, որովհետեւ իր գեղեցկութիւնը շնորհն է Աստղիկ աստուածուհույն. նա աստուածանալու իրաւունք ունի ցորչափ իրեն հաւատարող գեղեցկութիւն մը ժառանգած չէ ոչ մի մահաւանացու, ըսէ՛ պաշտելի արարած՝ թէ կը փափաքիս աստուածներուն երկրպագել եւ արժանանալ Հայոց Տրդատ արքայի շնորհներուն. դու պիտի ըլլաս իմ կանանոցիս արքայը եւ թագուհիին երկրորդը. գոհարներու եւ բնակչութեան ամենէն պատուականագոյնը պիտի վայելես, ինչպէս նաեւ իմ բովանդակ սիրոյս եւ խանդաղաւանքիս առարկայն պիտի ըլլաս։

Հուիսիսիմէ. — (խոնարհելով) Տէր արքայ, արգարեւ շատ մեծ պատիւ կ'ընէք Ձեր նուազատաղախինն՝ իբրեւ

չունեցած արժանիքներուն հակառակ Ձեր արքայական խօստուգանքով՝ որուն համար հպարտ կ'զգամ ինքզինքըս. և սակայն ուխտած եմ նախ հաւատարիմ մնալ Աստուծոյս և մինչև կեանքիս վախճանը պաշտել մի միայն երկնքի ու երկրի ստեղծող Արարիչը, այն որուն կը հաւատան բոլոր Քրիստոնեաները, և երկրորդ կոյս մնալ ու հարսնանալ միայն Յիսուս Քրիստոսի իր խօստացած յաւիտենականութեան մէջ:

Տրդատ.— Լուէ՛ աղջիկ, մի յարատեւեր խօսքերուդ մէջ. Հայոց արքայն նմանօրինակ փուճ խօսքեր չաւսած է, ես կ'ունկնդրեմ միայն անոնց խօսքերուն՝ և հաճոյքով կ'ունկնդրեմ երբ հնազանդելով իմ կարգադրութեանս համամտութիւն կը յայտնեն և իրենց երջանկութեան համար բաղձանքներ կ'առաջարկեն: Ո՛վ գեղեցկութեան մարմնացումն եղող չքնաղ աղջիկ, լաւ մըբնէ ինչ որ կ'ըսեմ, բացարձակ կերպով որոշած եմ քեզ ինծի կին ունենալ, հանէ՛ այդ սև ու տձև հագուստները և հագիր արքայուհիի վայել հարսանեկան շքեղ հագուստները՝ որպէս զի արժեցնես աստուածապարգև գեղկցկութիւնդ. նոր կեանք մը պիտի ապրիս և նո՛ւ կեանք մը պիտի պարգևես քեզ փեսայացող Հայոց աշխարհակալ արքային: Վստահ եղիր թէ բոլոր ընդդիմութիւններդ անհետեւանք պիտի ըլլան. իմ կամքս բացարձակ է և անդառնալի... Թէպէտև կրցաք Հոռովմայ կայսեր ձեռքէն խոյս տալ, բայց իմ երկաթեայ ձեռքերէս չէք կրնար ճողոպրիլ... Դուք երկուքդ ալ պիտի մնաք իմ պալատիս մէջ, պահապան զօրքեր պիտի հսկեն ձեր վրայ, մինչև այն վայրկեանը՝ որ խօստովանիք թէ համամիտ էք թագաւորին կարգադրութիւններուն և փափաքանաց. (Գայիաճիկ) Դուք ալ մեծաւորուհի, պիտի ըլլաք իմ պալատական Քրմուհիս, յաջորդը՝ Սոսի անուն այն քրմուհիին որ խորհրդաւոր կերպով անհետացած է՝ ժամանակէ մը 'ի վեր. արքա-

յական պալատին մէջ պաշտօնավարող կիներուն ամենէն պատուարեր և բարձր պաշտօնն է այն որ ձեզ կը յանձնուի. առ այժմ պարտականութիւն կը դնեմ վրայ Գայիանէ՛, համոզել այս խելակորոյս աղջիկը՝ անսալու համար իմ խորհուրդներու՝ որպէս զի փառքով ու պատուով փառաւորուի Հայոց արքային պալատական կանանց շարքին մէջ մէկ հատիկ հանդիսանալով: Օ՛ն գացէք ձեզի յատկացուած յարկաբաժինը և հանգստացէ՛ք. վաղը ես անձամբ պիտի այցելեմ ձեզի, մինչև այն ատեն պէտք է ձեր վերջնական որոշումը տաք. ձեր տոջեւ երկու բան կայ, կամ մահ և կամ պարզ երջանկութիւնէ վեր փառաւոր ու փառապանծ կեանք մը, մանաւանդ քեզ համար արքայավայել գեղեցկուհիդ իմ Հոբիթիմէ: Դեմե՛տր, տար զիրենք իրենց հանգստարանը և ամէն կերպով ջանայ ապահովել իրենց հանգրստութիւնը. պէտք չէ խնայել ոչ մի բան երբ փափաքելու ըլլան: (Դեմետր կը խոնարհի. կը խոնարհիճ նաեւ երկու կոյսերը եւ կը մեկնին):

— (Ոսփի ելլելով եւ ետեւումն նայելով) Ի՛նչ հրաշալի գեղեցկութիւն, ինչ շնորհալի կեցուածք, ի՛նչ պաշտելի իրան. ինչ յանկուցիչ աչքեր, ի՛նչ գեղակերտ դիմադծեր, ի՛նչ համարձակ և ի՛նչ հրապուրիչ խօսուածք. արդեօք Աստղիկ աստուածունին այն պահուն երբ քեզ կը ձեռակերտէր չունէ՞ր ու է մտազբազում. ի՛նչ հրաշագեղ արուեստ ստեղծագործութեան... աստուածները պիտի նախանձինք քեզ ո՛վ գեղեցկութեանց գեղեցկագոյնը: աշխարհի ոչ մի պալատը մուտ գտած է քեզի հաւասար թագուհի մը. դու իմ թագի գոհարս ես, դու իմ սրտիս ամենէն պատուակալ տեղը հանգեցար ո՛վ իմ գեցեցիկ աստուածունիս. թող երկրի բոլոր կայսրերն ու թագաւորները՝ քեզ ունենալու համար մէկգմէկու դէմ պատերազմի ելլեն, թող մարդկային մարմիններէ ըլլուրներ կազմուին քեզի համար. քեզ ու-

նենալու համար թող բոլոր աստուածները շանթեր ար-
ձակեն մէկգմէկու... դու իմա ես և իմա պիտի ըլլաս,
ոչ մարդիկ և ոչ ալ աստուածները կրնան քեզ իմ ձեռ-
քէս խլել... իմ երկիւղս մի միայն հաւաքի մասին
ձեր ունեցած զգացումն է, այն անխմանալի զգացումը
որ ձեր միտքը նախապաշարած է, իմ երկիւղս մի միայն
ձեր ունեցած սէրն է՝ այն ափ մը հողին, այն կտոր մը
փայտին որ Աստուած կը դաւաճի և ձեր անձը զոհե-
լու չափ առաջ կ'երթաք... դուք ամէնքդ խելագար-
ներ էք երբ չէք ուզեր վայելել իշխանական փառքը ու
կը նախադասէք սե փոսը՝ մահը: Խելքի պտոյտ կը
պատճառէ ձեր անիմաստ և անըմբռնելի ընդդիմութիւ-
նը. այնչափ անտրամաբան, այնչափ անմիտ ու յիմար
բան մը պիտի ըլլար եթէ յամառէր մնալ հաւատքին
մէջ՝ սրտիս հաստին ու կեանքիս ամբողջութիւնն եղող
չքնաղաղայնն Հոբիտիմէն: Բայց ո՛չ ո՛չ, անիկա չպիտի
մերժէ առաջարկս, անիկայ պիտի ըլլայ իմ պաշտա-
մունքիս առարկայն ու պիտի պատկանի ինձի: Եւ եթէ
պատահի հակառակը՝ ո՛չ այն առեւն, այն առեւն՝ թող
դողան ու սարսին իմ վրէժխնդրութենէս, պիտի զար-
հուրեցնեմ տիեզերքը, արեւուն տակ չպիտի ապրի Քը-
րիստոնեայ անունը կրող ոչ մի մարդ: Թող դողայ ու
զարհուրի Գրիգորի, Գայիանէի և Հոբիտիմէի աստուա-
ծը՝ իմ ահաւոր զայրութէս. (ոսքը գետին զարնելով) ո՛հ
այն առեւն թող կործանի աշխարհը ոտքերուս տակ. ա-
րեւն, մահ, սոսկում և արհաւիրք թող տիրապետեն
Արարատեան աշխարհի Քրիստոնէից մէջ՝ մինչև որ կո-
րնչի անոնց ամենավերջին մարգը:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Վերջ Գ. Արարուածից)

Ա Ր Ա Ր ՈՒ Ա Մ Դ.

Տեսարանն է Տրդատ արեւայի պալատան մեջ թեթեւ
կահաւորումով սենեակ մը: Բեմին մէկ կողմը կայ նաեւ
ուրիշ սենեակի մը դուռը:

Տ Ն Ս Ս Ի Ա.

Գայիանէ եւ Հոբիտիմէ (դեմ դիմաց նստած)

Գայիանէ. — Սիրելիդ իմ Հոբիտիմէ՛, աշխարհի վա-
ղանցուկ հաճոյքները ոչինչ կ'արժեն այն միւս յաւիտե-
նական կեանքի յարատե երջանկութեան քով. մահը
մեզ պէտք չէ սարսափեցնէ, ընդհակառակը մենք սիրով
գիմելու ենք մահուան գիրկը. հոն մեր երկնաւոր թա-
գաւորը պիտի փութայ գրկաբաց ընդունիլ մեզ. դու Ա-
նոր հարսնացած ես և Անոր անճառ փառքովը պիտի
ապրիս յաւիտենական կեանքը՝ որ անվախճան է: (Ին-
մեսի գլուխը պահ մը կ'երեւի տեսարանին վրայ, եւ
ապա կը փառուի):

Հոբիտիմէ. — Իրաւունք ունիք քոյր, գիտեմ այդ
ամէնը, իմ երկիւղս մահէն չէ, այլ մահէն առաջ կրե-
լիք չարչարանքներէս, որովհետեւ ինչպէս ըսած է մեծ
զոհաբերուողը՝ հոգիս յօժար է բայց մարմինս տկար, իմ
այս տկար մարմինս պիտի կրնամ տուել իր վրայ գոր-
ծադրուելիք ահաւոր չարչարանքներուն. թագաւորն
անգուլթ է, իսկ ալ աւելի անդուլթ են անոր զին-
ւորներն ու դահիճները:

Գայիանէ. — Մի յուսա՛քուի՛ր աղջի՛կս քաջայեր-
ուէ՛, խաչեցեալ Փրկիչը պիտի տայ քեզի այն քաջու-

թիւնը և այն զօրութիւնը որ կարենաւ զիմազրուել՝ որչափ ալ ծանր ըլլան պատիժներդ. արիութիւն ունեցիր և Տէրը օգնութեան պիտի հասնի քեզ. մտածէ թէ կեանքդ կը պարտիս իրեն և պարտաւոր ես զոհել իր անուան համար. մտածէ թէ մարդիկ ծնած են օր մը մեռնելու համար, և ի՞նչ կ'արժէ մահը անոնց՝ երբ յանուն Երկնաւոր իրկչին տեղի չունենար:

Հոխիսիսիւն. — Կը խոստանամ քո՛յր. կորովի կերպով պաշտպանել հաւատքս, և չհրապուրուիլ թագաւորին փայլուն խօստումներէն և ոչ ալ երկնչիլ անոր սպառնալիքներէն. թող մեր հաւատքը ըլլայ մեր ղէնքը, և Աստուծոյ երկիւղը ըլլայ մեր սրտին մէջ անխոցելի վահան մը, ապահով եղի՛ր քոյր, չպիտի ընկրկիմ և սիրայօժար պիտի կրեմ ամենէն անհիշի չարչարանքները:

Գայիանէ. — Ապրիս աղջիկս ապրիս, հոգ չէ թէ այս ունայն աշխարհի վրայ սահմանափակ տարիներ ապրած ես, ապրիս Երկնաւոր փրկիչին զրկին մէջ, ասլըի՛ս յաւիտենականութեան մէջ. եկուր զրկեմ քաջ ու անվեհեր աղջիկս, երկնքի անմահ թագաւորին հարսնացած աղջիկս (կը գրկնդխառնուի)...

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՆՈՆՅՔ ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ

Դեմետր. — Նորին վեհափառութիւն արքայն քանի մը վայրկեանէն ձեզի այցելելու պատիւը պիտի ընէ, քաշուեցէ՛ք քովի սենեակը յարդարելու համար ձեր մազերը և տալու համար պատշաճ արդուզարդը (երկու աղջիկները շտապով կ'անցնին փոխ սենեակը): Բոլոր կեանքիս մէջ չպատահեցայ բնաւ Հոռովմայեցի սա Հոխիսիմէ աղջկան նման հրաշալի զեղզեցկութիւն ունեցող կնոջ մը, արդարեւ այս աստիճան բռնկելու ալ իրաւունք ունի թագաւորը... ստուգիւ արքայավայել

պատառ մ'է՛, թէպէտ և մեծաւորութիւն ալ գէշ կտոր մը չէ՛, արքան խօստացաւ՝ չար աստուծոյ գեհեհինն որ անկիւնը կորսուած՝ իմ նախնի սիրութիւն Սոսի քրմութիւն յաջորդ կարգել՝ պալատական քրմութիւն տիտղոսով... ուրեմն կրնանք խնդիրը կարգադրուած նկատել... թագութիւն թագաւորին կը վայլէ իսկ քրմութիւն քրմապետին. արդարացնելու համար անշուշտ Գայիանէի յաջորդութիւնը Սոսիի տեղ... այո՛, Սոսին որ նախապէս սրտիս տիրած էր հիմա Գայիանէն է որ պիտի տիրէ... Է՛հ ով զիտէ բարին աստուծոյ գործերը... գուցէ Հոխիսիմէն ալ փորձուի մտնել ձեռքիս մէջ ինչպէս ժամանակաւ պատահեցաւ Սոսիին, ան թագաւորին սիրականը ըլլալով հանդերձ իմ ալ սիրականս էր՝ վիրապին մէջ օձերուն կեր եղող թիկնապահ Գրիգոր Պահլաւունիի հանդիպելէ առաջ... բայց ինչե՛ր ալ կ'ըսենք... բնաւ հաշուի չենք առներ դահճապետին սուրը... Բրիստոնեաները ընդհանրապէս յամառ են... հապա եթէ տխմարի մը պէս մերժեն թագաւորին առաջարկը, այն ատեն գլուխները գետին կ'իյնան և մեր ծրագիրն ալ օդը կ'ելլէ. դարմանալի է որ Բրիստոնեաները առ հասարակ յամառ են ու կը մերժեն ամենէն փայլուն ու գերազանց պատիւները որ կ'առաջարկուի իրենց. թագաւորը պաշտօն տուաւ Գայիանէի համոզելու համար Հոխիսիմէն, իսկ ան իր յամառութիւնը չարունակելու խորհուրդ կուտայ. ճշմարտը ըսելով մեր թագաւորը պատերազմական գործերու մէջ խորագետ է իսկ աշխարհիկ գործերու մէջ չափազանց պարզամիտ:

(Դրսէն ոսփի մը ձայնը) Ուրքի մը ձայնը, կարծեմ թագաւորը կուգայ (կը նայի) այո՛ ինքն է:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ՏՐԻԱՏ

Տրիատ. — (Մտնելով) Ո՛ւր են Հոռովմայեցի աղջիկները:

Դեմեսր. — Հոս քովի սենեակն են Տէր իմ:

Տրդատ. — Կատարեցի՞ր խղճմտութեն քեզի յանձնած պաշտօնս:

Դեմեսր. — Այո՛, Տէր արքայ, պէտք եղած կերպով լրտեսեցի զիրենք:

Տրդատ. — Ի՞նչ է Հռիփսիմէի տրամադրութիւնը. յաջողեցա՞ւ արդեօք Գայիանէն իր համոզիչի դերին մէջ:

Դեմեսր. — Տէր արքայ, այդ մեծաւորունին որուն համոզելու պաշտօնը տուիք, հակառակը խորհուրդ կուտայ:

Տրդատ. — Ինչպէ՞ս:

Դեմեսր. — Կը խրատէ ընդդիմանալ ձեր կամքին, և կը սրտապնդէ զինքը սիրով տոկալ երբ ուզեն չարարել ու նոյնիսկ մահը բանի տեղ չդնել:

Տրդատ. — Լկդպէ՞ս... լա՛ւ կանչէ զիրենք: (Կը խոնարհի եւ կը մեկնի): Մեծաւորունին իր արժանի պատիժը պիտի կրէ եթէ ստոյգ է որ յամառելու խորհուրդ տուած է:

ՏՆՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆ, ԴԵՄԵՏՐ, ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԷ

(Հռիփսիմէ եւ Գայիանէ մտնելով կը խոնարհին)

Տրդատ. — (Գայիանէին) Մեծաւորունի՛, կը լուսամթէ այլեւս համոզուած ու պէտք եղած կերպով համոզած էք Հռիփսիմէն՝ ձեր իսկ շահուն համար հրաժարիլ սնոտի ու փաճ կրօնքէ մը ու դաւալ թունդ բազմաստուածեան մը. պէտք է հանել այդ նեղացուցիչ ու ազնի զգեստները, դուք աւագ քրմունիի տաքազը պիտի ունենաք իսկ Հռիփսիմէն պիտի հագնի իր հարսանական զգեստները. Դիմեա՛ր քրմապետս թող առաջնորդէ ձեզ հանգերձատուն և նաժիշտները պիտի

հազուեցնեն ձեզ. օ՛ն գացէ՛ք... (Աղջիկները տեղերնէն չեն շարժիր):

Դեմեսր. — (աղջիկներուն) Եկէ՛ք ինծի հետ, (անշարքեր կը կենան) Թագաւորն է որ կը հրամայէ ինչո՞ւ կեցած էք...

Հռիփսիմէ. — Տէր արքայ, մենք ուխտած ենք մինչեւ մեր կենաց վերջին չունչը այս հազուատներով մնալ, մեր ուխտը նուիրական է և չենք կրնար դրժել:

Տրդատ. — Ի՞մ կամքս ա՛յ աւելի նուիրական է... (ու դառնալով Գայիանէին) ձեզ խորհուրդ չառնե՞՞ որ համոզէք այս մոլորամիտ աղջիկը և դարձի բերէք, ո՞ւր է անոր համոզուած ըլլալը, ինչո՞ւ դեռ կը յամառի գործադրել հրամաններս. (Գայիանէ լուռ կը մընայ) լուռ կը մնաք անոր համար որ չուզեցիք համոզել, և ընդհակառակը խորհուրդ տուիք անսաստել հրամաններուս և արքայի մը կամքը ոտնակոխ ընել:

Գայիանէ. — Կը կարծէ՞ք Տէր արքայ թէ ես հաւատարացութեան պիտի հրաւիրեմ զինքը, չատ միատ ըլլալու էք ա դ տեսակ համոզում մը գոյացնելու համար. մենք ուխտած ենք մեր մօրը կրօնք տարածելու և ոչ թէ անկէ ուժացնելու. մեզի հանդէպ եղած հալածանքը, Քրիստոնէութեան բնաջնջումին համար կայսրերու և թագաւորներու հրովարտականքը կը դիւրացնեն տարածման գործը. մեր թափած արիւնները գետին կը պատրաստեն Քրիստոնէութիւնը յաւերժացնելու համար. այն չուանր գործ դուք պիտի կերպով կը քաշէք՝ պիտի կտրի ապահով եղէք... Քրիստոնէութիւնը յաղթական պիտի ելլէ՝ որովհետեւ ան արդարութեան վրայ հիմնուած է... խորհուրդ կուտամ Տէր արքայ, ձգել մեզ մեր վիճակին եթէ չէք ուզեր Աստուծոյ անեղ դատաստանին և անոր նոյնչափ անաւոր պատիժին ենթարկուիլ:

Տրդատ. — Ես ձեր խորհուրդներուն պէտք չունիմ.

դուք պէտք է հետեւէիք իմ խորհուրդներուն և այս աղջկը դարձի բերէիք, և քանի որ դուք հակառակը գործեցիք արժանի էք իմ վրէժխնդրութեանս. Դեմե՛տր, տար այս խելագարունին տանջարանը. նախ իր ամբարտաւան լեզուն թող կտրեն որ թագաւորի մը խրատ տալուչյանդդնի... թող գայ հիմա ձեր նազովրեցի բաղդախնդիրը իր կարծեցեալ հրեշտակներու գունդերով և ազատէ իմ ձեռքէս... տեսնենք ո՞վ է յաղթականը, Հայոց աստուածները թէ խաչուածի մը մահափայտը... (Դեմետր Գալիսիսէն սուղեւով կը ջանի):

(Հռիփսիմիս) — Իսկ դու ով աստուածներու նախանձի առարկայն, պիտի յամառի՞ս կառչած մնալ ծթոս՝ գաղափարի մը. ահաւասիկ տեսար թէ ի՞նչ վախճան ունեցաւ քու պաշտպանդ ու մեծաւորդ. ամէն ընդդիմութիւն աւելորդ է, ընդունէ առաջարկս գեղանիդ իմ Հռիփսիմէ, երեւակայէ որ փառքի անսանձան վայելք մը ունիս իմ այս պալատիս մէջ՝ երբ առանց ընդդիմութեան հաւանութիւնդ տաս, հակառակ պարագային մահը ցցուած է դէմդ՝ իր ահաւոր ժանիքներով. պիտի ստիպուիմ չարչարանքներու տմենէն սոսկային ի գործ դնել այդ արեգակափայլ մարմնոյդ վրայ. լաւ մտածէ, երբ տասը մատներուդ իւրաքանչիւր եղունգները հատիկ հատիկ քաշուելու ըլլայ սիրտդ չպիտի՞ կսկծայ, յետոյ այդ նուրբ քթիկդ՝ ինչպէս նաեւ այդ մանրիկ ու վարդագոյն ականջներդ՝ որ արքայական թանկագին օղեր կախուելու սահմանուած են՝ իրենց տեղերէն բաժնուելու պարագային սարսափահար չպիտի՞ ըլլաս. իր խաչորութեամբ զոյգ մը աղամանդներ շատ աւելի նուազ արժող այդ գեղեցիկ ու հմայող աչքերդ երբ հրաշէկ երկաթով մը շամբրուին արդեօք չպիտի՞ զարհուրիս, երեւակայէ մի քիչ, ի՞նչ սրտամորմօք տառապանքներ պիտի պատճառեն քեզ երբ քու մեղքէն աւելի քաղցր եղող այդ լեզուն իր ծոծ-

րակէն բաժնուի... բայց հոգովս կը սիրեմ քեզ Հռիփսիմէ, և չեմ բաղձար որ ոտքդ նոյն իսկ քարի մը գարնուի, բայց երբ քեզ ինծի ունենալու համար կտրեմ յոյսս՝ իմ վրէժխնդրութիւնս իր սաստկագոյն աստիճանին պիտի հասնի. այն չարչարանքները զօրս մի առ մի թուեցի՝ համոզուէ որ լուրջ սպառնալիքներ են և ոչ թէ ահաբեկելու համար արտասանուած փուռ խօսքեր. անկասկած եղիր, Հայոց արքան երբեք չի ստեր, ան կը գործադրէ իր մտադրած թէ բարի և թէ չար բոլոր խօստումները. ընտրէ ուրեմն, սրտի բզբռող անլուր չարչարանքներով մահըդ կ'ուզե՞ս թէ թագաւորի մը պարգեւած կառարեայ երջանկութիւնը՝ որ պիտի տեւէ մինչև կեանքիդ վճիռանը. ըսէ՛, հաւատքդ կը զոհեա թէ կեանքդ:

Հռիփսիմիս. — Կեանքս կուտամ սիրայոժար, բայց կուսութիւնս և հաւատքս բնա՛ւ:

Տրդաս. — Բայց եթէ բռնի ուզե՞մ.

Հռիփսիմիս. — Չպիտի յաչողիք.

Տրդաս. — (Վրդովումով) Հռիփսիմէ՛, իմա պիտի ըլլաք... (Կը մօտեցայ Հռիփսիմիսի եւ կ'ուզէ գրկել.)

Հռիփսիմիս. — (աչեքը դեպի երկիւնք յառած) Յետոս փրկի՛չ, Տուր դօրութիւն աղախնոյ քո՛ (կ'ըսէ ու կը հրէ Տրդաս արեւոյն որ կնկրկի ինք իր վրայ ու կ'իյնայ գետին. Հռիփսիմիս խիստ ակնարկ մը կը ձգէ քաղաւորին վրայ ու քայլ մը կ'առնէ դեպի դուռը. Տրդաս կը հասնի ետեւէն ու կը բռնէ քեւէն. Կ'սկսին բուռն կեցւով մաքառիլ, Հռիփսիմիս սասիկ հարուած մը կուտայ քաղաւորին կուրծքին որ կ'իյնայ: Նէ մէկ ոստումով կը փախի դուռս. Տրդաս քիչ մը ասէն մարած կը մնայ եւ ապա ոսքի ելլելով կ'սկսի մոնջել ու գոռալ, կը յառաջանայ դեպի դուռը եւ կը գոչէ)

Տրդաս. — (Դրան մէջ կեցած) Զօրքե՛ր, պահապաններ, ո՞վ կայ հօդ, (ու՛ ո՛ք կը պատասխանէ. կը կրկնէ) Զօրքե՛ր, պահապաններ... (քիչ մը ասէն լրուրբիւն կը տրէ ուր ապա Դեմետր կ'երեւայ սեմին վրայ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԴԵՄԵՏՐ

(Դեմետրի դեմքը արեւն լուայ եւ հագուստը պատառառուն)

Դեմետր.— (Մտնելով) Տէր արքայ, այն կիներ որուն համար նուաստիս յանձնարարեցիք տանիլ տանջարանը, կատարելով ձեր բարձր հրամանը՝ բանտի վերադառնալին հարկ եղած հրահանգները տուի եւ մինչ կը վերադառնայի տեսայ թէ պալատան դրան առջեւ կեցող պահակները մէյ մէկ կոճղերու պէս գետին տապալած էին, եւ այն գեղունին որ Ձեր վեհափառութեան մօտ կը մնար կը շտապէր փախիլ արտաքին դռնէն, հասայ ետեւէն եւ բռնեցի զինքը. նոյն պահուն քթիս այնպիսի հարուած մը իջեցուց որ քիչ մնաց ինքզինքս կորսնցնէի, պոռագի բոլոր ուժովս, արտաքին դրան պահապանները հասան եւ ահագին դժուարութիւններով միայն կրցանք կապել ու կաշկանդել այդ գրգռուած խելագարունին, հրաման տուի զօրքերուն որ առժամաբար բանտարկեն՝ մինչեւ որ արքային կամքը յայտնուի.

Տրդաս.— (Մայրապետ բարկութեամբ) Ահա՛ իմ կամքըս, մահ բոլոր Բրիստոնեաներուն. մահ այդ օտարական խելագարներուն. ամէն կերպ չարչարանք թող ի գործ դրուին Հոովմայեցի այդ անկիտ աղջիկներուն եւ թող մահացուն ամէնքն ալ...

Դեմետր.— Թող փառաւորուն աստուածները, պիտի գործադրուի արքայից արքային կամքը, (Կը խոնարհի եւ կը մեկնի):

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԴԵՆՊԵՏ

Տրդաս.— (Գրգռուած) Աղջիկ մը՝ տկար արարած մը, առածի կարգ անցած Տրդատի պէս ուժեղ մէկը՝ հարուածով մը զգետնէ... Ի՛նչ յանդգնութիւն... գնա՛ կրէ արժանի պատիժդ ի՛ժ, քեզիպէսներուն ի՛նչ վայել է թագաւորական թագն ու ծիրանին. աստուածունիի մը պատեանին մէջ մտած պիղծ գազա՛ն, գնա՛ սատակուէ չարաչար մահով մը...

Դեմպետ.— (Մտնելով կը խոնարհի) Երկար ապրի արքայից արքան, Տէր արքայ, իմացայ արքունիքին մէջ պատահած ցաւալի միջագէպը... Թող հանդարտի Հայոց արդարակորով արքան, ամբարեշաները պիտի կրեն իրենց արժանի պատիժը. գործադրուած այդ պատիժները մեծ հաճոյք եւ ցնծութիւն պիտի պատճառեն աստուածներուն որոնք երջանկութեամբ պիտի օժտեն արքայից արքային լուսապայծառ օրերը... Տէր արքայ, աստուածներու նոր պատգամը ստացայ այսօր՝ որոնք սուրբ ժողով գումարելով իրենց գոհունակութիւնը յայտնած են արքայից արքային Բրիստոնէից հալածանքը խստացուցած ըլլալուն համար. եւ յետոյ խնդրոյ նիւթ ըրած են վեհափառ Տէրոջս աստուածացւած համար մատուցած իմ խնդրուածքս. բոլորը համաժող են ու կ'օգտան Արարատեան աշխարհի Բրիստոնեաներուն վճռական ընաջնջումին. արդէն կատարուած իրողութիւն մը պէտք է համարել Տէր արքայ, խելաւ կրօնքին պատկանող Հոովմայեցի աղջիկներու մահուամբ պատժուիլը աստուածութեան անճառ փառքը պիտի ապահովեն ձեզ, աստուածները իրենց հաշուոյ թափուած արիւնները աննշար չեն անցներ, անոնք

կ'արձանագրեն ամէնքը և իւրաքանչիւրին համար վեհափառ թագաւորիս ըլլալիք վարձատրութիւնը կ'որոշեն. թող արքայիս արքային փառքը տարածուի բովանդակ տիեզերքին վրայ :

Տրդատ. — Իմ արժանայարգ Դենպե'տս, ինձ համար ունեցած անձնուէր սիրոյդ համար արժանի ես իմ բարձր գնահատութեանս, կը յայտնեմ գոհունակութիւնս՝ տատուածոց հետ հաշտ ըլլալու մասին տուած տեղեկութեանց համար. ջանայ այսպէս աստուածոց ունեցած տրամադրութիւններուն միշտ հաղորդ ընել զիս. ես միշտ վարձատրած եմ քու հաւատարմութիւնդ և դարձեալ ապացոյցը պիտի տամ քեզ իմ նոր հրամանովս, ուստի փութայ կատարել դայն. մասնաւոր պաշտոնով Դեմետրի հետ պիտի մեկնիք Տարօն, հոն իմ անձնական ծախքովս Դիսանէ և Դեմետր հնդիկ աստուածոց մեհեանին տեղ պիտի կառուանէք աւելի մեծ և աւելի փառաւոր մեհեան մը, հոն է արտօրէից աստուածը և հոն է որ կը տօնուի Նաւասարդի մեծ տօնը. այս պաշտօնիդ համար պիտի ստանաս մասնաւոր ոօճիկ՝ պահելով հանգերձ Դենպետի հանդամանքդ. օ՛ն գնա և տես ուղեւորութեանդ պատրաստութիւնները :

Դենպե'տ. — (Խոնարհելով) Թող անմահանայ արքայից արքան : (Կը մեկնի)

Տրդատ. — Դենպետը կը ստէ ըսելով թէ Հայոց աստուածները սա ու նա պաագամները տուին. Հայոց աստուածները կորուսած են իրենց ոյժն ու ամենակարողութիւնը, անոնք այլեւս չեն կրնար հասարակ ժահկանացուներուն մօքին վրայ ազդել. ահաւասիկ օրինակները, Գրիգորի մօքին վրայ չկրցան աստուածները իրենց ազդեցութիւնը ունենալ, ան անդրդուելի մնաց իր Աստուծոյն վրայ ունեցած հաւատքին վրայ. ան տոկաց բոլոր ահռելի չարչարանքներուն և մեռաւ Արաքսայտի վիհին մէջ. ահաւասիկ Հռիփսիմէն և իր ընկե-

րունիները, անոնք ալ անդրդուելի մնացին իրենց հաւատքին վրայ և գուցէ այս պահուն բոլորն ալ սպաննուած են. Հռիփսիմէի համար ըրած փայլուն խօստումներս բնաւ չազդեցին. սպառնացայ բայց անօգուտ, ստիպուեցայ բիրտ ոյժին դիմել, ես որ սրաբշաւ վազքով կատարի ցույ մը կը կեցնէի՝ մէկ ոստուժով եղջիւրներուն կառելով, ես որ Սամսօնի մը նման առիժը իր ծնոտէն կարող էի երկուքի բաժնել՝ յաղթուեցայ դեռաւոր աղջիկէ մը՝ տկար արարածէ մը. ինչո՞ւ, որով ետեւ մեր աստուածները թոյլ են, անգոր են ու անկարող իսկ Գրիգորին ու Հռիփսիմէին աստուածը աւելի կարող, աւելի զօրաւոր է: Կ'զգամ թէ հետզհետէ Հայոց աստուածներուն վրայ ունեցած հաւատքս կը նուազի. Գիսանէ և Դեմետր հնդիկ աստուածներուն մեհեանները ընդարձակել հրամայեցի, յուսալով թէ օտար աստուածներն աւելի զօրաւոր են: Հայոց աստուածները թոյլ տուին որ հայրս սպաննուի և երկիրը Պարսից Արտաշէր թագաւորին տերապետութեան տակ մնայ, բարեբաղդաբար օգնութեան հասան ինձի. Հոովմի աստուածները, անոնք տուին ինձի հերքելեան ոյժ մը, խելք և ռազմավարութիւն, ու դարձեալ չնորհիւ անոնց՝ յաջողեցայ վտարել Արարատեան աշխարհէն Պարսից Արտաշէրի զօրքերը ու վերահաստատել Արշակունեանց իշխտութիւնը, և այս ամէնքը չնորհիւ օտար աստուածներուն :

Տ Ե Ս Ւ Լ Է.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԴԵՄՏՐ

Դեմետր. — (Մտնէ եւ խոնարհի) Տէր արքայ, Հոովմի մայեցի Գրիստոնեայ աղջիկները ամէնքն ալ սպաննուեցան, թող երկար ապրի արքայից արքան:

Տրդաս. — Բոլորն ալ. անշուշտ բացառութիւն եղաւ հրաշագեղ Հոբիփսիւնին համար, անշուշտ կ'ապրի գեղեցկութեան մարմնացումն եղող այդ չքնաղ աղջիկը:

Դեմեւս. — Բայց տէր արքայ, Ձեր Վեհափառութիւնը խտիր չդրաւ և հրամայեց որ ան ալ ոպանուի:

Տրդաս. — Այո՛, բայց հիմայ զղջացի, և կը բազձայի որ ապրէր, այո՛ պէտք չէր որ սպանուէր աղջիկ մը որ իր գեղեցկութիւնը լուսինէն փոխ առած էր. անիկա աւելի գեղեցիկ էր քան ոսկեմայր Անահիտը, և քան Աստղիկ դիցունին. մեր աստուածները չեն կըրնար արտադրել անոր նման գեղեցիկ մը. մեր աստուածները մէյ մէկ տխմարներ են. ա՛հ Հոբիփսիւն, չքնաղագեղ Հոբիփսիւն, քու անմահ աչքերդ աստղերէն փոխ առած էիր՝ իսկ դիմագծերդ լուսինէն... ինչ ըրի ես, ոչ Հոովմը ունի քեզի հաւասարող գեղեցկութիւն մը, ոչ Աստրիք և ոչ ալ Սասանեաց աշխարհը. դու երկնքի վրայ փայլող արուսեակն էիր, դու մարդէակ մը չէիր, դու գեղեցկութեան աստուածունէն էիր. քեզի համար արձակած այս անգութ հրամանս գիտեմ ինծի սուղի պիտի նստեցնէ՝ քու և քու ընկերունիներուդ Աստուածը. (Դեմեւսին սասեղսլով) զնա՛ ասկէ և անգամ մըն ալ պալատիս մէջ չերեւաս, հրամայած եմ որ Դեմեւսին հետ Տարօն երթաս... մինչև մահո հոն պիտի մնաս, բայց երթալէ առաջ նախ պատասխանէ հարցումիս, տանջանք տրուեցա՛ւ Հոբիփսիւնին:

Դեմեւս. — Այո՛, Տէր արքայ, աստուածները անարգած ըլլալուն համար նախ լեզուն կտրեցինք, յետոյ աչքերը փորեցինք և մարմինը կիսով այրելէ գինի փորը ճեղքելով աղեքները դուրս թափեցինք... ու այս ամէնը կատարելով զրկեցինք զինքը իր պաշտած խաչուող Հրէանէն քով:

Տրդաս. — (Բարկութեամբ կրակ կտրած) Թշուառակա՛ն, չէի՞ր կրնար մէկ երկու օր յետաձգել Հոբիփսի-

մէին սպանուելը... ինչպէ՞ս ձեռքդ վրայ գնաց այդ աստիճան վայրագօրէն յոշոտելու աշխարհի ամենամեծ հրաշալիքն եղող այն չքնաղագեղ մարմինը:

Դեմեւս. — Բայց Տէր արքայ...

Տրդաս. — (Ձայրացած) Դեռ կը յանդգնե՞ս խօսիլ... կորի՛ր անպիտան արարած... եթէ անգամ մըն ալ աչքիս երեւաս ինքզինքդ դաճապետին առջև պիտի դռնես:

(Դեմեւս գլխիկը կը հեռանայ: Տրդաս խորունկ կը մտածէ եւ քանի մը վայրկեան լուռ մնալէ յետոյ). ուղեղս չգործեր, չեմ կրնար խորհիլ որոշ բան մը... ո՞վ եմ ես... ինչո՞ւ կ'ապրիմ... ի՞նչ պէտք եմ ընել... այո՛ կեցած է ուղեղս... (Կ'ելլէ կը պսիլ, յետոյ կը նսի, քանի մը խօսք կ'ընէ ու կրկին կ'սկսի քալել. քիչ մը անտես կը մնայ լուռ ու մուկ յետոյ կրկին կը խօսի)... Այո՛ անգութ մըն եմ... անմեղի մը արեւը հոսեցուցի... լուսինը փարատեցի, լուսինը պատառ պատառ քրի... կը սոսկամ քու վրէժխնդրութենէդ ո՞վ նազովրեցի... իրաւունք ունիս, այո՛ պէտք չէ որ ներես... բաւական չէր հարիւր հազարաւորներ քու հաւատացեալներէդ կոտորելու, տկար աղջիկներ անգոր և փափուկ արարածներն ալ կոտորեցի... ով ինծի անձանօթ եղող Քրիստոնէից Աստուածը, պատժէ զիս, արժանի եմ ա՛մենէն ահռելի պատիժը կրելու... կը դողամ, ա՛յո՛, կը դողամ աղու մը պէս... կը սոսկամ ինծի վերապահած արհաւիրքէդ... (կը դիտէ կէս մը) հոն է... լոյսը հազած մարդը... աչքերը հուր են... մարմինը համակ բաց... կը սոսկամ... կը սոսկամ... կը սոսկամ ես քենէ... դու Քրիստոնէաներու վրէժխնդիր Աստուածն ես... մի՛ մի՛ մի՛ մօտենար... մի՛ շանթահարեր... ուժգին է հարուածդ (իմեց իր մտայ կը կփ ու կ'իյնայ գետին):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Վ. Ի. Բ. Գ. Արարուածից

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ե.

Տեսարանն է անսառ մը: Ուրի ելած են Տրդատ քաղաւորն եւ իր նախարարները՝ զինուած տեղերով եւ վահաններով, աղելներով եւ կապարեմներով:

ՏԵՍԻԼ Ա.

Տրդատ, Օսա Ամասունի, Արտաւազ Մանգաղունի, Տանաս Առօցայ, Ներսէն Արծրունի, Սղոկ Սլկունի, Մանանիւր Ռոսունի, Բագարաս Բագրասունի, եւ իրենց հետերդները: (Նախ կը մտնեն քաղաւորն եւ Օսա Ամասունի.)

Օսա Ամասունի.— Տեր արքայ, այս կողմէն. վարազները այս կողմէն անցան: (Հետզհետէ կը հասնին նաեւ միւս նախարարները):

Տրդատ.— (Խոժոռ նայուածով)... Ո՛հ չպիտի երթամ... ես կ'ուզեմ հոս մնալ... զացէ՛ք հեռու գացէ՛ք... հեռո՛ւ, հեռո՛ւ...

Օսա Ամասունի.— Բայց Տեր արքայ, ինչո՞ւ առանձին մնաք. միասին երթանք:

Տրդատ.— Դուք հոս մնացէ՛ք... ես հեռու կ'երթամ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ... մարդիկ թշնամի են... ես մարդոց չեմ ընկերանար... հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ... վարազներն են իմ ընկերներս... զացին անոնք, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ... ես ալ պիտի երթամ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ... (Կը վազէ ու կ'աներեւոյթանայ.)

Օսա Ամասունի.— Անտառին մէջ կրնայ արքայն զտանգի մը ենթարկուիլ, չձգենք զինքը:

Մանանիւր Ռոսունի.— Հոգ չէ, առանձին թող երթայ, աստուածները կը պաշտպանեն զինքը:

Սղոկ Սլկունի.— Բայց զիտէ՞ք թէ արքայն...:

Բագարաս Բագրասունի.— Արքայն ի՞նչ...

Սղոկ Սլկունի.— Չեմ ուզեր յայտարարել, բայց ճշմարտութիւնը...:

Օսա Ամասունի.— Ո՞րն է այդ ճշմարտութիւնը, շուտ յայտնէ, կորսնցնելիք ժամանակ չունինք... արքայն պիտի ուղորդի անտառին մէջ... ըսէ Սղո՛ւկ, դժբաղդութիւն մը կայ:

Սղոկ.— Ուշադրութիւն չըրի՞ք բնաւ... չտեսա՞ք թէ...

Ներսէն Արծրունի.— Մենք բան մը չտեսանք. դուք տեսա՞ք բան մը:

Սղոկ Սլկունի.— Չտեսա՞ք թէ արքայն խելագարուած է.

Օսա Ամասունի.— Արքայն խելագար... բայց այո՛, այո՛:

Ալեկեֆը.— Ժիշտ է այո՛ խելագարուած է...

Բագարաս Բագրասունի.— Առանձին չձգենք զինքը, անտառ մտնենք:

Օսա Ամասունի.— Խուժըրբու բաժնուինք, փնտռենք զինքը... օն երթանք: (Կը մտնեն անսառ)

ՏԵՍԻԼ Բ.

Տրդատ (առանձին)

Տրդատ բեմին վրայ կ'երեւայ առանց թափի եւ առանց պատմականի, մազերը տարզնուած, դէմքը այլափոխուած, աչքերը խեղճ բացուած կ'ոտոտոսէ հոն հոն, վայրենի գոռում դռնուներ արձակելով. բեմին վրայ օրջան մը ընելի յետոյ կրկին անսառ կը մտնէ առիւծի նման մոնչելով:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

Նախաւարձներ իրենց հետեւորդներով

Սղուկ Սղկունի.— (Տեսարան գալով) Տեսա՞ք զինքը, ի՛նչ ահաւոր երեւոյթ... բոլորովին այլափոխուած, ինքզինքէն դուրս ելած է։

Տաճաւ-Աշոցաց.— Ես ամէնքէն առաջ անցած էի, տեսայ արքային պատմութեանը որ ծառի մը վրայ նետուած էր և առի, ահաւորիկ, (քելին վրայ ձգուած է)։

Արսաւազ Մանդակունի.— Ես ալ դասայ իր թագը որ փոսի մը մէջ գլորուած էր, ահաւասիկ, (ծեւեր բռնած կը ցուցնէ)։

Բագարուս Բագրուսունի.— Անշուշա չենք կրնար զինքը առանձին ձգել այս վայրի անտառներուն մէջ, պէտք է բռնել և պայտ փոխադրել։

Մանաձիւր Ռշտունի.— Ի հարկէ չենք կրնար առանց արքային ընկերակցութեան վաղարշապատ դառնալ։

Ներսէս Արծաունի.— Ուրեմն ջանանք բռնել զինքը։

Օսա Ամասունի.— Անշուշտ պէտք է բռնել։

Սղուկ Սղկունի.— Արքային հէփուկեան ոյժը ծանօթ է ամէնուս, և հիմա որ կատաղութեան նօպաներ ունի... ո՞վ պիտի կրնայ համարձակիլ յօանեալու։

Արսաւազ Մանդակունի.— (Աչքերը յանկարծ խոտոր բացած եւ այլանդակ դեմք մը ստած) Ես... ես... կը բռնեմ... այո՛, կրնամ բռնել... ուրի մը պէս կը պրկեմ փղը... ևս վարազներէն չեմ վախճար... ևս այո՛, ես Անահիտ Ոսկեմօր գիրկը կ'երթամ... ձգեցէք երթա՛մ գտնեմ, գրկեմ զինքը... (արժայիք բազր որ ձեռքին մէջ բռնած էր կը նետէ մէկ կողմ ու արագ

ֆայլերով կը մտնէ անտառ, ամեմբ ապշած կը մնան. Օսա Ամասունի բազր գետնէն վերցնելով կը համբուրէ եւ քիկնապահ զինուորի մը կը յանձնէ)։

Սղուկ Սղկունի.— Խեղճ Մանդակունի, ան ալ խելագարուեցաւ։

Տաճաւ Աշոցայ.— (Յանկարծ քաղաւորին պատմութեանը Սղուկին վրայ նետելով ու ինքն ալ խելագարուելով աչքերը խոշոր խոշոր բացած) Ես ալ, ես ալ Աստուած պիտի բլամ... տատղերուն հետ պիտի խաղամ... ծովերուն ջրերը կուլ պիտի տամ... կեցի՛ր, կեցի՛ր, ո՞ւր այսպէս Աստղիկ զիցուհի, առանց խնդի ո՞ւր կ'երթաս, կեցի՛ր կուգամ... ահաւասիկ եղայ... (կը վազէ եւ կ'անհետանայ անտառին մէջ) (Ամեմբ կը սահմուկին պահ մը)։

Մանաձիւր Ռշտունի.— Ցաւալի վիճակ... Աշոցայ իշխանն ալ գնաց միանալու... արքային խելագարութիւնը չէր բաւեր նախարարներն ալ սկսան խելագարիլ։ (Չեմքի ձակարկին ժամանակ) Ողորմի մեզ բարին Աստուած, զթա՛մ, մի ձգէր որ չար ատուածները մեզ այսպէս պատժեն։

Սղուկ Սղկունի.— Խելագարութեան ամենէն ահաւոր տեսակն է այս որ կը կոչուի խոզախտ կամ գայլախտ։

Օսա Ամասունի.— Ո՛վ Հայոց ատուածներ... հառե՛ք, փրկեցէք մեզ այս ահաւոր վտանգէն։

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

Նոյն, Տրդատ, Արսաւազ Մանդակունի եւ Տաճաւ Աշոցայ

(Արսաւազ Մանդակունի եւ Տաճաւ Աշոցայ Տրդատի քեւերէն բռնած տեսարան կը քերէն. նախարարները սարսափած կը փախին իւրաքանչիւրը մէկ մէկ կողմ. Տրդատ վայրի գազաններու պէս կը մոնչէ. նմանօրինակ մորմ-

խաներով կը պատահանեն նաեւ Արսաւագը Մանդակունի եւ Տանաս Աջօցայ. Տրդս կը թոթուի յանկարծ ու երկու խելագարած նախարարներու բեւերուն մեջէն կը սարդի, հազիւ քայլ մ'առած անոնք կը յարձակին իր վրայ, Տրդս երկուքը մէկ կ'առնէ ոտներուն տակ, կ'սկսի անաւոր գոռ ու գոչ մը. կը գոտեմոտնան ու մեկը մեկ կը խածոսեն։ Գոտեմոտնաբեան անեկամաստիկ մեկ պահուն տեսարանը կը փոխուի ու կը պարզուի Խոսրովիդոխի իշխանահինն սենեակը)։

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Տեսարանն է Խոսրովիդոխի իշխանահինն սենեակը

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ԽՈՍՐՈՎԻԴՈՒՆՏ ԵՒ ՆԱԺԻՇՏ ՄԸ

(Խոսրովիդոխի իշխանահինն կը մտնէ սենեակ՝ շատ յուզուած եւ վերջին ծայր իջուր հեղձով, իր ետեւէն կուգայ Նաժիշը ու արքունի կը դնէ բեմին վրայ. Խոսրովիդոխի ֆալթիսի կ'ընկողնանի արքունի վրայ, ու պահ մը կը մնայ մտախոհ՝ գոյիսը երկու ձեռքերուն մեջ առած, Նաժիշը բեմին վրայ ձգուած վերաւելուն կը ձգէ իշխանահինն ուսին վրայ)։

Խոսրովիդոխի.— (Քիչ մը ասէն լուռ մնալէ յետոյ) Անկարելի է որ կարենամ մտքէս վանել խորհրդաւոր երազէն կրած տպաւորութիւնս, այլեւս կարելի չէ լուռ մնալ. անաւաստիկ հինգերորդ անգամն է որ կը կրկնուի այս անուր ու ցնցող երազը. ո՛չ, չպիտի ծածկեմ. որչափ ալ ծիծաղելի թուի նախարարին պիտի յայտնեմ զայն եւ պիտի թախանձեմ որ գործադրութեան գնէ ինծի եղած այս յանձնարարութիւնը։

Տ Ե Ս Ի Լ Ե.

ՆՈՅՆ ԵՒ ՕՏԱ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Օտա Ամասունի.— (Մտնելով) Ողջոյն իշխանահինն Խոսրովիդոխի.— Ողջոյն, ի՞մ պատուական ա՜մուսինս, եթէ քիչ մըն ալ ուշանաիք Նաժիշը պիտի զրկէի որ դաք։

Օտա Ամասունի.— Նոր դժբաղդութիւն մը գուժելու համար թէ բարի... բայց ի՞նչ կ'ըսեմ, բարի օրերը Հայաստանէն հեռացած են... հիմա արհաւիրքի օրերուն մէջ կ'ապրինք. թագաւորը խելագարած, նախարարներու մէկ մասը խելագարած, ինչպէս նաեւ արքունիքի անդամներուն մէջ ալ ոչ նուազ խելագարածներ կան... ասիկայ չէ այն սովորական դժբաղդութիւններէն իշխանահինն, ասիկա պատուհաս է եւ ոչ ուրիշ բան. ակներեւ է թէ աստուածները բարկացուցած ենք, այլապէս չէին պատահեր այս դժբաղդութիւնները։ Դենպետը եւ բոլոր քուրմերը կը ջանան աստուածներունց զայրոյթը իջեցնել, եւ անգամ մը որ անոնց բարկութեան թափը կ'ափնայնայ ասոնք բոլոր քուրմերն ու քրմահինները, մոզերն ու մոզպետները պիտի բարեխօսեն աստուածներուն որ վերցնեն տրուած պատուհասը՝ արքունիքին ու երկրին վրայէն։ Դենպետը կը կարծէ թէ պիտի կրնայ քիչ ատենուան մէջ աստուածները հաշտեցնել արքունիքին հետ եւ բարին աստուծոյ օգնութեամբ բռնկել թագաւորը եւ բոլոր խելագարուածները։

Խոսրովիդոխի.— Ընչա՞նչ ես ալ մեր այս անաւոր

գոթադղութեան վրայ կ'ուզէի խօսիլ ձեզ հետ Ամասունի' :

Օսա Ամասունի.— Խօսեցէք իշխանուհի' :

Խոսրովիդուխ.— Ձեր վերջին աղէտալի որսորդութենէն վերադարձը վեց օր կ'ըլլայ այսօր այնպէս չէ :

Օսա Ամասունի.— Այո՛ վեց օր է որ թագաւորը խելագարած է :

Խոսրովիդուխ.— Ուրեմն երէկ հիւղերորդ գիշերն էր :

Օսա Ամասունի.— Ճիշտ :

Խոսրովիդուխ.— Մտիկ ըրէ՛ պատուական ամուսինս, և ուշադրութեամբ մտիկ ըրէ՛ ինչ որ պիտի պատմեմ, թագաւոր եղբօրս պատահած անարկու զրօք. բաղդութեան առաջին գիշերուրն է մինչև երէկ գիշեր հինգերորդ անգամը ըլլալով զարմանահրաշ և իր տեսակին մէջ տաքօրինակ երազ մը կր տեսնեմ. այսպէս, երիտասարդ մը մօտ երեսուն և հինգ տարեկան, խարտեաչ առատ մազերով ու սիրուն խարտեաչ մօուքով, անհամեմատ անուշ նայուածքով ու գեղեցիկ աչքերով, շնորհալի դիմագծերով, միջանոսակ, ու միջին կազմով, իր լուսաշող ու լուսեղէն ճաճանչներ արձառող դէմքը կը տեսնեմ դէմս ցցուած՝ շնորհալի կեցուածքով մը. ան իր անուշ աչքերը յառած է աչքերուս մէջ ու կ'ըսէ. «Խոսրովիդուխս, լսէ՛ ինծի, կ'ուզե՞ս փրկել թագաւոր եղբայրդ ինչպէս նաև արքունիքը իր ունեցած գոթադղութենէն. մարդ զրկէ Արտաշատ և խոր վիրապէն հանել տուր Գրիգորը. ան պիտի բռնէ թագաւորը և սարսըւազդու այս աղէտէն պիտի ազատէ արքունիքն ու ամբողջ ազգը, եթէ լուռ մնաս և չջանաս գործադրել առաջարկս՝ երկրին ու արքունիքին վրայ պիտի սաստկանան աղէտները ». զասոնք բռնէ յետոյ լուսեղէն երիտասարդը աներեւոյթ կ'ըլլայ. սովորական երազ մը կարծելով առաջին անգամ բնաւ կարեւորութիւն չտուի :

Երբ երկրորդութեամբ քիչ մը զարմացոյ բայց դարձեալ շատ մեծ կարեւորութիւն մը չ'ընծայեցի, իսկ երբ երրորդութեամբ անա այն ատեն բաւական տաքօրինակ թութեցաւ ինծի. թէպէտև խորհեցայ ձեզ յայտնել խորհրդաւոր երազը, բայց չհամարձակեցայ՝ որովհետև գիտէի թէ պիտի ծիծաղէիք վրաս. չորրորդ անգամ տեսնելուս ուզեցի յայտնել ամէն բան, այսու հանգերձ այդ օրն ալ անցուցի. նախընթաց գիշեր նոյն այդ լուսեղէն երիտասարդը միեւնոյն խօսքերը կրկնելէ յետոյ սպառնաց ինծի՝ յայտարարելով թէ մինչև երկու օր առաջարկը չգործադրուելու պարագային աղէտալի հիւանդութեան կարգը ամուսնոյդ Օտա Ամասունիին է :

Օսա Ամասունի.— Բայց դու կը հաւատաս թէ Արտաշատի անդնդախոր վերապին մէջ կրնայ մարդկային անհատ մը ողջ մնալ ամբողջ տասն և չորս տարի :

Խոսրովիդուխ.— Այո՛ բայց խորհրդաւոր տեսիլքը՝ որ զարմանալիօրէն խորհրդաւոր կերպով ամէն գիշեր կը կրկնուի, հապառասօր ինչ իմաստ կրնանք տալ... չկայ անշուշտ անպատեհութիւն մը երբ փորձ մը կատարուի. պաշտօնատարի մը հետ քանի մը պալատական զօրքեր կը զրկենք Արտաշատ, որ խոր վիրապէն վար չուար մը կը ձգեն և Գրիգորը դուրս կը կանչեն. ամէն պարագայի բան մը չենք կորսնցներ :

Օսա Ամասունի.— Շատ լաւ իշխանուհի՛ս, կրնաք հանդարտիլ, այսօր իսկ ես ինքս մի քանի նախարարներով Արտաշատ պիտի երթամ և հաճոյք պատճառելու համար քեզ՝ պիտի կատարեմ խնդրերդ :

Խոսրովիդուխ.— Շնորհակալ եմ ադնիւ ամուսինս, թող Աստուածները քեզ համար երկար կեանք մը պահովեն :

Օսա Ամասունի.— Աստուածները մեզի գոթադղութիւն միայն կուտան :

Խոսրովի դուխ.— Առդարեւ ճշմարիտ է :

Օսա Ամասունի.— Պէտք է լքել աստուածները:
 Խոսարմիդուխ.— Այո պէտք է լքել հին աստուած-
 ները՝ պաշտելու համար Գրիգորի երիտասարդ Աստ-
 ուածը՝ այն լուսաւոր երիտասարդը որ կ'ենթադրեմ թէ
 Գրիգորի Աստուածն է:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Վերջ Ե. Արարուածին)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ 2.

Տեսարանն է Արսաւացի մէջ խորվիրայի վայրը,
 բեմին մէկ կողմը գետնէն վեր քարայրի բերնին նման
 բացուածք մը կայ, բովերը մացառներ բուսած:

Տ Ե Ս Ւ Լ Ա.

Ս Ո Ս Ի (Ա Ռ Ա Ն Ձ Ի Ն Ն)

(Սոսի կը կրէ գիւղացի կնոջ մը տարազը. խոր վի-
 րայի խոռոչին հակառակ կողմէն կ'երեւայ բեմին վը-
 րայ՝ քեւին տակ դուռնի մը գոյգ մը նկանակով, հանգաւս
 քայլերով կ'ուղղուի դեպի վերային բերանը):

Սոսի.— (Վիրայի խոռոչին առջեւ կանգ առնե-
 լով ու քարի մը վրայ նստելով): Ահա այսպէս, ճիշտ
 տաճնէն շարքի է որ քեզի կ'այցելեմ ով երկնքի թա-
 գաւորին պաշտօնեան ու անոր ընտրեալը, բոլոր էութե-
 թեամբս կը հաւատամ թէ դու կ'ապրիս այս խոր ու
 խաւար դուրին յատակը, երբ հոռովմէակեմ տաճներկու

ահաւոր չարչարանքները անտրտունջ կրեցիր ու չու-
 րացար հաւատքդ՝ դու եղար Աստուծոյդ ամենասիրելի
 մարդը. մարդկային էակ մը այդ չարչարանքներէն նոյն
 իսկ մէկ հատին չէր կարող դիմանալ. բայց երկնքի ու
 երկրի արարիչը քեզի պարգեւած էր գերմարդկային զօ-
 րութիւն մը. բնաւ չեմ կրնար հաւատալ թէ վիրապիդ
 խորութեան մէջ շատոնց դադրած ըլլաւ գոյութիւն ու-
 նենայէ. ո՛հ ոչ, վստահ եմ թէ կ'ապրիս և գուցէ մօտ
 է այն օրը որ Աստուածորդոյն գերեզմանէն յանձնուին
 պէս դու ևս երկարամեայ գերեզմանէդ վեր բարձրացած
 լուսապանծ յարութիւնովդ փառաւորուիս. մօտ է անոր
 համար որ քեզ արեւու լոյսէն զրկող Տրդատ արքան
 իր արժանի պատիժը գտած է. անոր Գրիստոնեաներու
 վրայ գործած անլուր վայրագութիւնները ամէն չափ ու
 կշիռ անցած էր. իր երկրին մէջ հիւր եղող օտարական
 խեղճ ու աղքատիկ աղջիկներն անգամ ահաւոր չարչա-
 րանքներով սպաննել տուաւ. յետոյ սակայն խիղճը, Աս-
 տուծոյ պարգեւած հասու սուրբ սկսաւ յոչոտել իր իսկ
 սիրտը, ու այնչափ խորացաւ յոչոտուած այդ վէրքը
 որ իր զգացած դառն կեկիծէն դառնացած՝ ինքնիրմէն
 ելած՝ խելագարներու նման ինքզինքը կ'ուտէ՝ իրապէս
 իր միտերը խաժնելով. նոյնը նաև իր պալատականնե-
 րուն և նախարարներուն մէջ. ահա Գրիգոր, քու Աս-
 տուծոյդ արդար վրէժխնդրութիւնը... երբ Աստուած
 մը գիտէ արդարութեամբ պատժել չարը, գիտէ նաև
 արժանաւոր կերպով վարձատրել բարին. չարը պատ-
 ժուեցաւ, ժամ է որ բարին ալ ընդունի միեւնոյն Աս-
 տուծմէն իրեն ինկած վարձատրութեան բաժինը. նա-
 խաղցացում մը ինձ կ'ըսէ թէ եկած է օրը որ դու ըն-
 դունիս առաքելութեան և համբերատարութեան վարձքը
 և փառաւորուելով փառաւորուիս:

Ա՛ռ կենդանի նահատակ, ա՛ռ այսօր ալ իմ քեզի
 նուիրած զոյգ մը հացերը. ևս զանոնք յետոյ կ'ստանամ

քու յաւիտենական կեանքի սեղանէդ... կե՛ր, գոհացի՛ր, յուսա՛ւ և ապրէ՛... (կը ձգէ հացերը գուբէն վար, եւ երբ կը պահասուի մեկնիլ՝ դէմը կը ցցուին խոււր մը մարդիկ, զինուորներ եւ հայ նախարարները):

Տ Ե Ս Ի Ն Ի Ն

Նոյն, Օսա Ամասունի, Սղուկ Սլկունի, Մանանիհր Ռեսունի, Բագարաւ Բագրասունի, Ներսէն Արծրունի եւ զինուորներ չուանի կապոցներով:

Օսա Ամասունի.— (Սոսիին) Ո՞վ ես դու և ի՞նչ կ'ընես այս տեղ:

Սոսի.— Ես գի՛ղացի կին մըն եմ որ դաշտէն կը վերադառնամ:

Սղուկ Սլկունի.— Տէր նախարարապետ, այդ կինը կը ճանչնամ ես, իր ձայնը և աչքերը կը մասնեն իր ո՛վ ըլլալը:

Օսա Ամասունի.— Ինչո՞ւ կը ստես, լսէ ո՞վ ըլլալդ և ի՞նչ բանի համար հաս եկած ըլլալդ, մենք պարկեշտ մարդոց պատիժ չենք սանձաներ:

Բագարաւ Բագրասունի.— Ծանցեալ զինքը իր ձայնէն, Սոսի քրմուհին է:

Մանանիհր Ռշունի.— Այն որ տասնէնորս տարիէ ի վեր վաղարշապատէն հեռացած է:

Բագարաւ Բագրասունի.— Ինչ որ առանց Տէրութենէն արտոնուած ըլլալու՝ ինքնաբերաբար լքած է պաշտօնը:

Օսա Ամասունի.— Այո՛ յիշեցի ես ալ, թէպէտ տարիներու ընթացքին փոխուած է գէմքով բայց աչքերն ու ձայնը Սոսիինն են: Ըսէ նայինք ի՞նչ գործ ունէիր հոս, շատ օրոշ է թէ գիւղին ճամբան ատիկէ չէ՛, մարդ առանց պատճառի չգար հոս:

Սոսի.— Պիտի խոստովանիմ Տէր նախարարապետ, սակայն չնոր՛ք մը պիտի խնդրեմ:

Օսա Ամասունի.— Ի՞նչ:

Սոսի.— Նախ ներել՝ փախուստիս համար, երկրորդ Արտաշատէն չհեռացնել զիս:

Օսա Ամասունի.— Պիտի ներեմ պայմանով մը միայն, սա չուանը հորէն վար պիտի կախնս, եթէ տասնէնորս տարիներէ ՚ի վեր դուրը նետուած Գրիգոր Պահլաւունին ողջ է դեռ ու չուանը կը շարժէ՝ այն ատեն խնդիրքդ կատարուած է. հակառակ պարագային ըստ օրինի սահուածք պիտի պատժուիս: Օ՛ն ա՛ն չուանները, ամբողջը մէկզմէկու ու միացնելէ յետոյ իջեցուր վար. (Սոսի չուանները առնելով մեկզմեկու կը հաստահար եւ ապա ծայրը կը ձգէ գուբէն վար, մինչեւ որ չուանին միւս ծայրը կը մնայ ձեռքը). Ձայն տո՛ւր Սոսի՛:

Սոսի.— Գրիգոր, Գրիգոր... յանուն կենդանի Աստուծոյդ ձայն տո՛ւր, ո՞ղջ ես Գրիգոր... (չուանը կը շարժի):

Ամենքը.— Չուանը կը շարժի՛, չուանը կը շարժի՛...

Սղուկ Սլկունի.— Դատըդ չահեցար Սոսի՛, աղաւս ես. ըսէ հիմայ ի՞նչ կ'ընէիր հոս:

Սոսի.— Ամէն օր կուգայի զոյգ մը հաց ձգելու գուբէն վար:

Օսա Ամասունի.— Եւ տասնէնորս տարիէ ՚ի վեր:

Սոսի.— Գրիգոր վերապը նետուելէն ՚ի վեր:

Օսա Ամասունի.— Ուրեմն դու կին մը ըլլալէ աւելի հերոս մըն ես... սուրբին կեանքը նախ իր Աստուծոյն և ապա քեզի կը պարտինք... դու Քրիստոնեայէ մը աւելի Քրիստոնեայ ես եղեր... համարեմ ճակատդ Սոսի՛. (կը համբուրէ Սոսիի նակասը ու դառնալով զինուորներուն). Զինուորներ՛ր, մօտեցէ՛ք վիրապի բերանին, ամէնքս միացած պիտի քաշենք չուանը և Աստուծոյ մարդը վիրապէն պիտի ազատենք, (Սոսիին)

ձայն տուր Սոսի՛, թող չուանը նախ մէջքեն և ապա թեւերուն տակէն անցուցած պինդ մը կապէ։

Սոսի. — (Վերապին վրայ ծռելով բարձր ձայնով մը) Ո՛վ Աստուծոյ սուրբը, տառապանքներդ վերջ գտան. կապէ չուանը նախ մէջքէդ և ապա անցուր երկու թեւերուդ տակէն. կրկին մէջքէդ ամրացուր և ապա չուանին պինդ մը փաթթուէ ու վեր բարձրացի՛ր. (պահ մը լռութիւն կը տեսնուի. զինուոր թէ նախաբան Սոսին ալ միասին չուանը կը փառեն. քիչ յետոյ Ս. Գրիգորի գլուխը կ'երեւայ. դէմքը բոլորովին բուխ եւ մազերն ու երկար մորուրը նեղ ներմակ եղած)։

Ամենիր. — Կեցցէ՛ Գրիգորի Աստուածը։

Տ Ե Ս Ո Ւ Լ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Ս. Գրիգոր. — (Ոտքը գետնին կոխելով կը դառնայ արեւելք եւ կ'երկրպագէ քսելով)։ Փառք պատիւ և երկրպագութիւն ամենասուրբ երրորդութեանդ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։ (Ոտքի կը կայնի. Օսա Ամասունի առանձինն չուանը կը փակէ. Ս. Գրիգոր կուրծքը կը փակէ եւ վիզէն կախուած խաչ մը հանելով կը համբուրէ. Օսա Ամասունիէն սկսեալ մինչեւ յետին զինուորները առանձին առանձին ծունկ կը չոփին եւ նախ խաչը ապա սրբոյն աչքը կը համբուրեն, յետոյ ամենքը մէկ ոտքի կենալով կը գոչեն)։

Ամենիր. — Օրհնեալ է Աստուածն Գրիգորի։

Ս. Գրիգոր. — Օրհնեալ է Աստուածն Տիեզերաց։

Տ Ե Ս Ո Ւ Լ Գ.

Նոյնք, Աւետիք բազումի, Խոստովիկուխս իշխանուհի, պալատական զօրքեր ու նաժիտք մը՝ որ կը կրէ ափսեի մը մէջ բազաւորին վերաբերուն եւ բազր։

(Աւետիքն եւ Խոստովիկուխս մտնելով ծունկը կը դնեն եւ ապա կը համբուրեն խաչն ու աչքը)։

Օսա Ամասունի. — (Ծունկը դնելով) Ո՛վ տիեզերքի Արարչին բնութեայք, ներէ՛ մեր մարդկային սխալանացը և եղիբ անյիշարար, դժբա՛ Տրդատ մեծ արքային և այն բոլոր դժբաղճներուն որոնք խելագարութեան ախտով կը տառապին, աղաչէ կենդանի Աստուծոյդ որ փրկէ զիրենք և ջնջէ մեծ պատուհասը Մայրաքաղաքին վրայէն։ (Ապա ոտքի կեն)։

Ս. Գրիգոր. — (Բզկասարած եւ աչքերը երկինք լսուած) Փրկեա Տէր ի փորձանաց, ազատեա տէր և ողորմեա։

Ամենիր. — Տէր ողորմեա՛, Տէր ողորմեա՛, Տէր ողորմեա՛։

Ս. Գրիգոր. — (Բզկասարած) Ամէնողորմ Աստուած, Տէր բարեբա՛ր, լուսաւորեա սոքա լուսովդ քո ողորմութեամբ։

Տ Ե Ս Ո Ւ Լ Ե.

Նոյնք, Տրդատ եւ խելագար նախաբաներ (Տրդատ իր ախապետական վիճակով Գրիգորի մօտենալով գետնամած կը հառաչէ. նոյնք կ'ընեն Մանդակունի եւ Աւոցայ իշխանները, անոնք զանազան բարձունքներով կը հայցեն. Ս. Գրիգոր ձեռքը կը դնէ անոնց գլուխը կը հայցեն. Ս. Գրիգոր ձեռքը կը դնէ անոնց գլխուն վրայ եւ կ'աղօթէ) Փարատեա Տէր զգաւ և զխաղաղութիւնս յ'Արքայէ մերմէ և ի ժողովրդենէ իւրմէ. տո՛ւր զօրութիւն իմաստութեան, խորհելոյ, խօսելոյ, և գործելոյ զբարիս, զի փառաւորեսցի անունք քո յաւիտեան։ (Տրդատ, Մանդակունի եւ Աւոցայ ծունկը դնելով կը համբուրեն խաչն ու աչքը)։

Տրդատ, Մանդակունի և Աւոցայ. — (Միաբերան կ'երգեն) Օրհնեցէ՛ք ամենայն գործ Տեառն զՏէր օրհնեցէ՛ք օրհնեցէ՛ք և բարձր արարէ՛ք զնա յաւիտեան։

Ամենքը. — (Ճրագալոյծի իրիկուան եղանակով) Օրհնեցէք, գովեցէք և բարձր արարէք զնա յաւիտեան: (Ս. Գրիգոր ափսեհին մեջէն բազր առնելով քաղաւորին գլուխը կը դնէ, եւ վերադառնալ կը ձգէ անոր ուսերուն վրայ):

Ս. Գրիգոր. — Ողորմեա Տէր ամենայն հաւատացելոց Հայաստանեայց աշխարհի և թագաւորին Հայոց՝ մեծին Տրդատայ և պալատականաց նոցա, նախարարաց, զօրավարաց և զինուորեայ մանկանց նորա. ներեա Տէր և քաւեա յանցանաց սոցա և կեցր զսոսա ամենողորմողորմութեամբ քո՛ւ:

Տրդատ. — Ով երանելի Ս. Գրիգոր, մարդոց պատուականագոյնը և անձանօթն Աստուծոյ ընտրեալը, առաջնորդէ մեզ և լուսաւորէ մեր խաւար մտքերը, ճանչցուր ամենաբարին Աստուծոյ և ուսուցուր մեզ Բրիստոնէական ճշմարիտ հաւատքը:

Ս. Գրիգոր. — Զղջացէք և ապաշխարեցէք, երկնի և երկրի Արարիչ ամենազուրկ է:

Տրդատ. — Բոլոր աւագանիներովս, պալատականներովս և հանուր ժողովուրդովս խոստովանիմք և հաւատամք կենդանի Աստուծոյն որ երէկ քուէն էր իսկ այսօր մերը, եղիր բարեխօս և միջնորդ առ բարեբարն Աստուած որ լուսաւորէ մեզ իր անձառ լոյսովն ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան:

Ս. Գրիգոր. — Արժանընտիր արքայդ Հայոց, թող Յիսուս Բրիստոսի աջը հովանի բլլայ ձեր վեհափառութեան և համայն պալատականաց, իշխանաց, և նորադարձ Բրիստոնեայ ժողովրդեան: Տէր արքայ, բանին կենաց քարոզութեամբ հաղորդակից լինելու և Աստուծային փառաց տրժանանալու համար պարտ է ձեզ հնգօրեայ ծոմապահութեամբ և աղօթիւք ապաշխարել՝ զի գովիք զողորմութեւն ի Տիառնէ Փրկչէն մերմէ Յիսուսէ Բրիստոսէ. և արդ, յետ վաթսուներեայ պահոց

և աղօթից անդադար պատրաստելով ի սուրբ հաւատարն եւ մկրտեմ զձեզ յանուն հոր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ՝ զի եկեացէ շնորհս Աստուածային ի վերայ ամենեւեւսդ, կալ և մնալ ի հաւատս Բրիստոնէութեան և ի Ժառանգութիւն արքայութեան երկնից և ի կեանսն յաւիտենականսն:

Տրդատ. — Դու ես առաքեալ ի Տիառնէ և Լուսաւորել շայտաւանեայց, լեր հովուապետ Հայաստանեայց աշխարհի ի լուսաւորութիւն որդւոցս խաւարի, զի եկեացէ ի վերայ մեր լոյսն ճշմարտութեան Աստուծային կամօք իւրովք:

Օսա Ամասունի. — Ով արքայդ Բրիստոնեայ Հայոց, թող ձեր բարեհաճ հրամանով մեր Սրբազան Լուսաւորելը զրկուի կեսարիա և հոն Աստուածային կամօք մեզ եպիսկոպոսապետ օծուի ու վերադառնայ հովուելու և ուսուցանելու համար Բրիստոնէական ճշմարիտ հաւատքը:

Տրդատ. — Ամենայն հաճութեամբ. թող ուղեկից բլլան սուրբ հաղար զօրք և նախարարներէ ու աւագանիներէ բաղկացած չքախումբ մը. թող կազմուի փառայել կարաւան մը մեր Աստուածապարզ և առաքեալն ու Լուսաւորելը առաջնորդելու համար մինչ ի կեսարիա:

Ամենքը. — Կեցցէ՛ յաւէտ մեծն Տրդատ Բրիստոնեայ արքայն մեր:

Տրդատ. — Կեցցէ՛ սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայաստանեայց աշխարհի:

Ամենքը. — (Կ'երգեն հետեւեալ շարականը) «Հրաշափառ Աստուած և միշտ բարեխնամող որ յառաջիտութեամբ զփրկութիւն Հայաստանեայց, սկզբնաւորեալ ի Պարթևական մեղապարտ ազգէն Լուսաւորիչ մեզ շնորհեցեր»:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Վերջ 2. Արարուածին

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Է.

Տեսարանն է Տարօնի դառնին մեջ Դիսանէ եւ Դեմեք հնդիկ աստուածներու մեհեանը. բեմին նակաւք Մեհեանին ներքին դրան երկու կողմը կանգնած են երկու մարդակերպ արձաններ, մին թխագոյն հնդիկ կնոջ մը կերպարանով, իսկ միւսը դեղնագոյն՝ հնդկաչին այր մարդու մը կերպարանով^(*): Բագիններու առջեւ թարմ ուտերով ու ծաղիկներով զարդարուն սեղան մը կայ, որուն վրայ զետեղուած են զոյգ մը վառուած աւսանակներ, գինիով լի գաւաթներ, վարդեղրի սուսկաման մը, նաեւ կրակաման մը եւ խոտրկեկ սուսկ մը հաւասացելոյ կողմէ զանազան թանկագին նուէրներ ոսկի եւ արծաթ դրամներ դրուելու համար: Բեմին աջ կողմը սենեակի դուռ մը կայ:

ՏԵՍԻՒ Ա.

Դեմեք քմապե

(Դեմեք բեմին աջ կողմի դռնէն կը մտնէ, կուգայ արձաններուն մօտ եւ սեղանի վրայէն կ'առնէ նուէրներու յաւակուած սուսկը եւ անոր պարունակութիւնը կը պարպէ հոնցքին մէջ):

Դեմեք. — (Ինքնիւրեն) Մարդոց միամտութիւնը կըրնայ հանգիլ մինչեւ ապուշութեան. մարդիկ կը հաւատան

(*) Երկու աստուծոց կիսանդրիները պէտք է մարմնացնել բարեկենդանի յարմարագոյն դիմակներով:

թէ իրենց տուած այս նուէրներով աստուածները պիտի հաճեցնեն իրենց փափաքները կատարելու. ինչ անհեթեթ գաղափար. աստուածները ոչ միտք ունին, ոչ խելք, ոչ կ'զգան, ոչ կը լսեն, ոչ կը խօսին և ոչ իսկ կը շարժին, մեր այս աստուածները ապառաժէ մը աարբերութիւն չունին. իսկ մարդիկ որ կ'զգան, կը խորհին ու կը խորհրդածեն, սա անբան նիւթերէն աւելի անխելք են ու ավամար երբ կը կարծեն թէ դրամներն ու այս թանկագին առարկաները աստուածներուն նուէրներով գոհացում պիտի գտնեն. (Բրանցքին մէջէն հեզգնեհ վերցնելով) ոսկի դրամ մը, լաւ է. (վիզէն կախուած փոքր տպրակ մը հանելով կը նետէ մէջը) արծաթ գուլթ մը, աս ալ լաւ է. (կը նետէ տպրակին մէջ). ապարանջան մը, աս ալ բան մը կ'արժէ, (կը նետէ տպրակին մէջ). զոյգ մը օղ, կերևի թէ ասոնցմով ալ աստուածները իրենց սիրունիներուն ականչները պիտի զարդարեն... շատ լաւ, շատ բաւ (կը նետէ տպրակին մէջ). աղամանդեայ մանեակ մը, հիանալի, հիանալի. ուխտդ բնդունելի ըլլայ պատուական ուխտաւոր... մեր աստուածները անպատճառ կը կատարեն խնդիրքդ, ապահով եղիք, (կը նետէ տպրակին մէջ): Ասոնք բացարձակապէս իմ հաշույս են, իսկ նուիրուած շնչաւոր կենդանիներէն և այլ զանազան կարգի խոշոր նուէրներէ ինչպէս գինի, արմտիք, պողպէտ և այլն, անոնցմէ ալ ունիմ ինծի ինկած խոշոր բաժինը... մարդոց միամտութիւնը շահագործելուն պէս աղէկ բան կայ, ես ապուշեմ որ ամբողջ օրը քրտինք թափեմ կտոր մը հացի համար... ահաւասիկ դիւրին վառտակ, մարդիկ կը շահին և մենք կը վայելենք... շնորհիւ աստուածներուն. մարդկային ապուշութիւնը օղ ըլլայ:

ՏԵՍԻՒ Բ.

Նոյն եւ դեմպե

Դեմպե. — (մտնելով) Հո՞ս ես Դեմեք, ես ալ քեզ տեսնել կ'ուզէի:

Դեմեքստր.— (Խոնարհելով) Պատրաստ եմ ձեր հրա-
րամաններուն աստուածառաք հա՛յր:

Դեմեքստր.— Ըսէ՛ որդեակ, որչա՞փ հասոյթ ունինք
այս ամսուան մէջ:

Դեմեքստր.— Հա՛յր, այս ամսուան ընթացքին աստ-
ուածներու մեհենատան համար նուէր ստացած ենք
ուժը կենդինար ոսկի և տասներեք կենդինար արծաթ.
քսան և հինգ կենդինար կնդրուկ. վեց հարիւր կենդի-
նար գինի, ուժը հասի ր կենդինար բրինձ, երեք հա-
զար կենդինար ցորեն, հազար ութ հարիւր կենդինար
գարի, երկու հարիւր կենդինար վարսակ, հինգ հարիւր
կենդինար կանեփ, հարիւր քսան հատ կով ու եղներ,
քառասուն ջորի, վաթսուն և հինգ ձի, ութսուն էջ,
տասներեք ուղտ, վեց հարիւր բխար, չորս հարիւր
քառասուն այծ, վաթսուն և հինգ հորթ, իննիսուն
տասրակ, ութհարիւր ութսուն և մէկ հաւ կամ աքա-
ղաղ, հարիւր քսան լիտր մեղր, երկու հարիւր տասը
լիտր իւղ, և քսան և հինգ հազար եօթը հարիւր յիսուն
հաւկիթ:

Դեմեքստր.— Լա՛ւ, ոսկիներն ու արծաթները քաղաք
փոխադրել տուր՝ մեր սեփական գանձարանը:

Դեմեքստր.— Արդէն փոխադրել տուած եմ հայր:

Դեմեքստր.— Իսկ մնացեալները, ըլլան կենդանի,
արմաթ պտղեղէն, իւղ, գինի, մեղր և այլն, ասոնք
ո՞ր կը մնան:

Դեմեքստր.— Անոնք ալ ըստ սովորականին երկու
մասերու բաժնելով կէսը ծախեցի և մեր երկուքին
սեփականացուցի, իսկ մնացեալ կէսը ձեր նախապէս
տուած հրահանգին համաձայն իբր քուրմերու և քրմու-
հիններու իրաւունք կը մնան հոս անտուններու և չտեմա-
րաններու մէջ:

Դեմեքստր.— Շատ է, մնացած մասին կէսն ալ ծախել
տուր ի հաշիւ մեզի, մէկ չորրորդը կը բաւէ քուրմե-

րուն և քրմուհիներուն համար. պէտք է նկատի առնել
որ Տարօնի այս նշանաւոր մեհենար շարունակաբար խո-
չոր շուէրներ կ'ստանայ և հետեւաբար քրմական դասը
կրնայ անոր մէկ չորրորդովը իր պէտքերը գոհացնել.
հակառակ պարագայիս արքունիքին կը դիմենք և պա-
կասը կ'ամբողջացնենք:

Դեմեքստր.— Շատ լաւ հայր, ասկէ վերջ նուէրներու
երեք չորրորդ մասը մեզի կը յատկացնենք:

Դեմեքստր.— Այցեկող ուխտաւորներու մասին պատ-
ուէքս անթերի և անխուսափելիօրէն կը կատարուի:

Դեմեքստր.— Այն ուխտաւորները որոնցմէ հարստու-
թեան հոտը կ'առնեմ, անմիջապէս պատգամախօսու-
թեան կը դիմեմ. այս յիշոցը կ'իրարկելով շատ սեծ ար-
դիւնքներ կը քաղենք. մինակ թէ զանց կ'առնեմ այն
պարագային երբ բան մը ելլալիք չունի:

Դեմեքստր.— Շարունակէ այդպէս շահագործել աստ-
ուածները, պէտք է գիտնալ թէ մենք նիւթապէս օգ-
տուելէ զատ տասուածներու հրաշագործութեան համ-
բաւը կը տարածենք երկրին մէջ՝ որով մեր հասոյթնե-
րը թէ տեւական կ'ըլլան և թէ կը քառապատկուին:

Դեմեքստր.— Չէ՞ որ աստուածները մեր հարստու-
թեան ազբիւրներն են, ամէն միջոց լաւ է մեզ համար,
կը բաւէ որ գանձերնիս ճօխացնենք:

Դեմեքստր.— Անշուշտ այդպէս է, մեզ ինչ փոթ
աստուածներուն ունեցած զօրութիւնն ու ամենակարո-
ղութիւնը, ապիկարութիւնն ու անտարբերութիւնը, մենք
նիւթը առատօրէն ունենալու համար, ժայռի մը պէս
անկարող ու անկարեկիր նիւթական աստուածները՝ մեր
տխմար հասարակութեան կը ներկայացնենք իբր ամե-
նակարող և ամենազօր ոյժ մը. այս միայն պէտք է
ըլլայ իրաքանչիւր քուրմի պարտականութիւնը, շա-
հագործել մարդոց միամտութիւնը, խօսքաւորութիւն և

Դեմեքս.— (Խոնարհելով) Պատրաստ եմ ձեր հրա-
րամաններուն աստուածառաք հայր:

Դեմպէս.— Ըսէ՛ որդեակ, որչա՞փ հասոյթ ունինք
այս ամսուան մէջ:

Դեմեքս.— Հայր, այս ամսուան բնթացքին աստ-
ուածներու մհհնատան համար նուէր ստացած ենք
ուլթր կենդինար ոսկի և տասներեք կենդինար արծաթ.
քսան և հինգ կենդինար կնդրուկ. վեց հարիւր կենդի-
նար գինի, ուլթր հասիր կենդինար քրինձ, երեք հա-
զար կենդինար ցորեն, հազար ուլթ հարիւր կենդինար
գարի, երկու հարիւր կենդինար վարսակ, հինգ հարիւր
կենդինար կանեփ, հարիւր քսան հատ կով ու եզներ,
տասներեք ուղտ, վեց հարիւր բլխար, չորս հարիւր
քառասուն այծ, վաթսու և հինգ հորթ, իննխուս
տասրակ, ուլթհարիւր ուլթսուն և մէկ հաւ կամ աքա-
ղաղ, հարիւր քսան լիտր մեղր, երկու հարիւր տասը
լիտր իւղ, և քսան և հինգ հազար եօթը հարիւր յիսուն
հաւկիթ:

Դեմպէս.— Իա՛ւ, ոսկիներն ու արծաթները քաղաք
փոխադրել տուր՝ մեր սեփական գանձարանը:

Դեմեքս.— Արդէն փոխադրել տուած եմ հայր:

Դեմպէս.— Իսկ մնացեալները, ըլլան կենդանի,
արմաթք պտղեղէն, իւղ, գինի, մեղր և այլն, ասոնք
ո՛ր կը մնան:

Դեմեքս.— Անոնք ալ բոտ սովորականին երկու
մասերու բաժնելով կէսը ծախեցի և մեր երկուքին
սեփականացուցի. իսկ մնացեալ կէ՛ր ձեր նախապէս
տուած հրահանգին համաձայն իրր քուրմերու և քրմու-
հիններու իրաւունք կը մնան. հոս ախտներու և չտեմա-
րաններու մէջ:

Դեմպէս.— Շատ է, մնացած մասին կէսն ալ ծախել
տուր ի հաշիւ մեզի, մէկ չորրորդը կը բաւէ քուրմե-

րուն և քրմուհիներուն համար. պէտք է նկատի առնել
որ Տարօնի այս նշանաւոր մհհնանը շարունակաբար խո-
չոր շուէրներ կ'ստանայ և հետեւաբար քրմական դասը
կրնայ անոր մէկ չորրորդովը իր պէտքերը գոհացնել.
հակառակ պարագայիս արքունիքին կը դիմենք և պա-
կասը կ'ամբողջացնենք:

Դեմեքս.— Շատ լաւ հայր, ասկէ վերջ նուէրներու
երեք չորրորդ մասը մեզի կը յատկացնենք:

Դեմպէս.— Այցելող ուխտաւորներու մասին պատ-
ուէքս անթերի և անխուսափելիօրէն կը կատարուի:

Դեմեքս.— Այս ուխտաւորները որոնցմէ հարստու-
թեան հոռը կ'առնեն, անմիջապէս պատգամախօսու-
թեան կը դիմեմ. այս միջոցը կիրարկելով շատ սեծ ար-
դիւնքներ կը քաղենք. մինակ թէ զանց կ'առնեմ այն
պարագային երբ բան մը ելլալիք չունի:

Դեմպէս.— Շարունակէ այդպէս շահագործել աստ-
ուածները, պէտք է գիտնալ թէ մենք նիւթապէս օգ-
տուելէ զատ տասուածներու հրաշագործութեան համ-
բաւը կը տարածենք երկրին մէջ՝ որով մեր հասոյթնե-
րը թէ տեւական կ'ըլլան և թէ կը քառապատկուին:

Դեմեքս.— Ձե՞ որ աստուածները մեր հարստու-
թեան ազբիւրներն են. ամէն միջոց լաւ է մեզ համար,
կը բաւէ որ գանձերնիս ճոխացնենք:

Դեմպէս.— Անշուշտ այդպէս է, մեզ ինչ փոյթ
աստուածներուն ունեցած զօրութիւնն ու ամենակարո-
ղութիւնը, ապկարութիւնն ու անտարբերութիւնը, մենք
նիւթը առատօրէն ունենալու համար, ժայռի մը պէս
անկարող ու անկարեկիր նիւթական աստուածները՝ մեր
տիւմար հասարակութեան կը ներկայացնենք իբր ամե-
նակարող և ամենազօր ոյժ մը. այս միայն պէտք է
ըլլայ իւրաքանչիւր քուրմի պարտականութիւնը, շա-
հագործել մարդոց միամտութիւնը, խօբրայութիւն և

քրմութիւն պէտք է հոմանիշ ըլլան, մէկը առանց միւսին չկրնար ըլլար. այս սկզբունքը հարկ է փափկորէն ծանօթացնել բոլոր նորընծայ քուրմերուն. օ՛ն զաւակս, յարատեւէ ջանքերուդ մէջ, շատ չ'անցած մեր տմբարած հարստութիւնը մեզի պիտի տայ հզօր ազդեցութիւն մը երկրին քաղաքական դեկը մեր ձեռքին մէջ ունենալու. դու իմ՝ զաւակս ես և հետեւարար իմ բնական ժառանգորդս: մենք պիտի տապալենք Տրդատի պարթևական իշխանութիւնը՝ հիմնելու համար քրմական մեծ թագաւորութիւնը Արարատեան աշխարհի մէջ. երբ հայրդ մեծ Դենպետը դառնայ Հայոց ինքնակալը դու պիտի ըլլաս անոր խորհրդականը և հետեւարար նաև անոր անմիջական յաջորդը:

Դեմեսր. — (Կը խոնարհի). Թող երկար ապրի հայրս՝ նորին վեհափառութիւն Դենպետը:

Դեմակես. — Այսպէս Դեմեսր, այժմ զնա մեհենական քուրմերն ու քրմահիները երեկոյեան պաշտամունքի հրաւիրել. բաւական թուով ուխտաւորներ կան շրջակայներէն, պէտք է կեղծենք, և պէտք է զանոնք իրենց փետուրներէն մերկացնենք. մեր գործը, մեր աւագ պարտականութիւնն է այդ:

Դեմեսր. — (Կը խոնարհի) Շատ լաւ հայր. (Կը մեկնի):

Դեմակես. — (Առանձինն կը խորհրդածե) Անգամ մը որ հարիւր հազար զինեալ քուրմերու ստուար զօրութիւն մ'ունենամ ձեռքիս տակ. այն տոնն ծրագրիս յաջողութիւնը կրնամ ապահովուած նկատել... ես պէտք է ըլլամ երկրին միահեծան տէրը, և առաջին աստուածպետական վեհապետը...

S U B L A

Նոյն եւ Դեմեսր

Դեմեսր. — (Կը վերադառնայ Եփորած եւ այլալոյծ) Վեհափառ հայր, անակնկալ լուր մը կը հասնի վաղարշապատէն:

Դեմակես. — Անակնկալ լուր մը... Տրդատի մահը արդեօք:

Դեմեսր. — Շատ աւելի դէշ լուր մը... ձիաւոր ճամբորդ մը որ վաղարշապատէն կուգայ ան իրազեկ ըրաւ պատահած դժբաղդութեան:

Դեմակես. — Բայց ի՞նչ է պատահածը:

Դեմեսր. — Այն Գրիգորը որ ասկէ տասնեւորս տարիներ առաջ Տրդատ արքան Արտաշատի խոր վիրապը նետել տուաւ, այժմ ողջ առողջ վիրապէն ելած է:

Դեմակես. — Անկարելի է այդ, խաբած են քեզ Դեմեսր, և եթէ իրականութիւն ալ եղած ըլլայ, ի՞նչ կայ դժբաղդութեան, միթէ դժուար է գլխատել զայն:

Դեմեսր. — Գրիգորի ողջ կամ մեռած ըլլալը այնչափ ալ կարեւորութիւն չունի, միայն թէ անոր ունեցած հետեւանքը գէշ եղած է:

Դեմակես. — Ինչպէ՞ս:

Դեմեսր. — Գրիգոր վիրապէն ելլելով՝ վերջերս թագաւորին վրայ եկած խելագարութիւնը անմիջապէս բժշկելի է, ան ալ սկսած է Գրիգորի Աստուածը դաւանիլ:

Դեմակես. — Ինչպէ՞ս, Գրիգորի Աստուածը դաւանիլ սկսած է, Տրդատը. ուրեմն պէտք է պատժել, պէտք է գահընկեց ընել և գլխատել այդպիսի ամբարիշտ թագաւոր մը...

Դեմեսր. — Շատ ալ դիւրին չէ այդ բանը, անոր համար որ նախարարները, պալատականները, զինուորներն ու հասարակ ժողովուրդը համամիտ ըլլալով թագաւորին, վաղարշապատի մեհենները տապալած և Սալը տնկած են անոր տեղ:

Դեմակես. — Ահաւոր դժբախտութիւն... բարեբաղդաբար մենք ունինք պէտք եղած ոյժը խափանելու համար Տրդատի այդ անխոհեմ արարքը... Թող զէնքի մթերանոցները բացուին և զէնքերը կարգի դրուին:

քրմական դասը կազմու պատրաստ պէտք է ըլլայ հաւանական յարձակումի մը առջեւ, եթէ հարկ ըլլայ մինչեւ Վաղարշապատ պիտի քալենք լուծելու համար աստուածներու վրէժը՝ ամբարիշտ թագաւորէն:

Գեւեհ. — Զեր կամքը աստուածներու կամքին հաւասար է վեհափառ հայր:

Դեմեք. — Լաւ, Դեմեք, հասած է պաշտամունքի ժամը, ո՞ւր է քրմական դասը: (Ոսֆի ձայներ կը լսուին):

Դեմեք. — Հասած են, կը լսուի ահա աթիկ իրենց ոտքի ձայնը:

ՏԵՍԻՍ Գ.

ՆՈՅՆՔ, ՔՈՒՐՄԵՐ ԵՒ ՔՐՄՈՒՀԻՆԵՐ

(Կը մտնեն բուրմերն ու բումուհները, եւ արձաններուն շուրջ շրջանակ մը կազմելով կ'սկսին պար մը դառնալ՝ երգելով. Դեմեքսը սրակամանով վարդեջուր կը սրսկէ պարողներու վրայ. իոկ Դեմեք կնքուկ կը ծխէ կրակին վրայ. յետոյ երկուքն էլ բով բովի կ'երկրպագեն արձանին՝ մինչեւ որ եւ լը եւ պարը կը լրանայ):

Պ Ա Ր Ե Ր Գ

Ամեհր. — (Երգելով) Աստուածներու դահեր բոլոր.

Թող կործանեն սպգեր մոլոր.

Երկրպագող անարդ փայտին.

Յիսոսս կոչուող մեծ սասխին:

Թող հոր ու չանթ արձակեն.

Խլազարած հաւատուբաց արքային.

Եւ վիրապի հաստուածին.

Արիւնն ըմպեն աստուածներ:

(Պարը դադրելուն պէս Դեմեքսը կ'առնէ սեղա-

նին վրայէն գինիով. լեցուն գաւաթ մը՝ եւ դառնալով կոոց արձաններուն)

Դեմեք. — Ո՛վ բերքի աստուծեան և անձրեւոց քաղցրութեան ամենագութ աստուածներ, ձեր անբաւ ողորմութեամբն ու զթութեամբը տուէք երկրին առատութիւն, արտերու, այգիներու, դաշտերու, խաչանց, և այլ ինչ որ պիտանի է մեզ. լեցուցէք մեր շտեմարանները արմարիքով, դաշտերը՝ արջառներու և ոչխարներու հոտերով և բեռնաբարձ զբասաներով. տուէք մեզ առատ բերք մեր այգիներուն՝ պատրաստելու համար մեր հնձաններուն անարատ դինին, որպէս զի ըմպելով այս գինին ձեզմով զօրանան մեր արիւնները ու զուարթանան մեր սրտերը և մենք գոհանալով գովաբանենք աստուածներուդ փառաբանութիւնը և պատմենք փառք ձեր ամենագորութեան. տուէք ոյժ մեր բազուկներուն խորտակելու համար ամբարիշտին՝ դժութիւնը ցրուելու կոտորելու համար օտար Աստուածի մը տխմար հաւատուցեալները. ո՛վ բարեգութ աստուածներ, կատարեցէք մեր խնդրուածքը որպէս զի Գիսանէ և Դեմեք աստուածներուդ ամենակարողութիւնը հաստատուի և փառք տարածուի հանուր աշխարհի: Կը խմեմ այս գինին, որուն մէջ ձեր անխորտակելի զօրութիւնը կայ. կը հաւատամ թէ ձեր արիւնով պիտի պատուաստուի իմ ալ արիւնս օրոշ պիտի կարողանամ հարուածել աստուածներուդ թշնամիները՝ և դառնալ յաղթական: (Դեմեք խուռն բազմութեան մը աղմուկները կը լսուին. Դեմեք անմիջապէս դուրս կը խայամայ եւ շուտով կը վերադառնայ ալլալած եւ գունաթափուած դէմով մը):

Դեմեք. — Ի ղէն, ի ղէն, հաւատուբացները մեհեանները կործանելու եկած են... օ՛ն ի ղէն... (Դեմեք աղմուկը կը չարունակուի եւ կը սասկանայ. ներկա ներ բովնէի դռնէն դուրս կ'ելլեն հապնեպով ու կը

վերագառնան սուրբերով, քեզերով ու վահաններով զինուած. կ'ելլեն Բաղրամներէն դուռ. կռիւք Տեղի կ'ունենայ Բաղրամներուն ետեւ. կը լսուին զէնքի շաշիւներ, եւ աղաղակներ):

Քրիստ. Դրսէն.— Մահ կռապաշտներուն, մահ խաբերայ քուրմերուն...

Քուրմեր.— (Դրսէն) Օգնութիւն... Աստուածնէ՛ր... Անահիտ, Դիսանէ, Դեմե՛տր... օգնութիւն...

Տ Ե Ս Ո Ւ Դ.

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՄԱՆԻԱԿՈՒՆԻ ԵՒ ԴԵՆՊԵՏ

Դենպէտ.— (Մէկ ձեռքը սուր եւ միւրը վահան՝ Բաղրամներէն դէպի բեմը ետ ետ գալով. երբ Դենպէտը կը հասնի բեմին մէջտեղը. կը հասնի զինքը հալածող Արտաւազը Մանդակունի զօրապետը. կ'սկսին բեմին վրայ մենամարտիլ. վահաններով մէկգմէկու հարուած կը չեզոքացնեն պահ մը, ուր ապա Արտաւազը Մանդակունի կը զարնէ Դենպէտը սրէն որ կ'իյնայ կռակին վրայ ու կը փչէ հոգին):

Արտաւազը Մանդակունի.— (Ոտովը դիակին զարնելով) Ո՛վ Հայոց սուտ աստուածներու մեծ խաբեբան, արձակէ հիմա ալ աստուածներուդ պատգամը... (Դրսէն ձայներ ու աղմուկներ, զէնքի շաշիւներ կը շարունակուին):

Տ Ե Ս Ո Ւ Ե.

ՆՈՅՆՔ ՍՈՍԻ ԵՒ ԴԵՄԵՏ

Դեմետր.— (Մէկ ձեռքը սուր ու միւս ձեռքը վահան՝ Բաղրամներէն դէպի բեմը ետ ետ գալով. ետեւէն կը հասնի զինքը հալածող Սոսի. նախկին Բաղրամներէն զօրա-

վարի հազուստով. մէկ ձեռքը սուր եւ միւսով վահանը բռնած. ու կ'սկսին բեմին վրայ մենամարտիլ. պահ մը վահաններով կը պաշտպանեն ինքզինքներէն, ուր ապա Սոսի սուրը կը մխէ Դեմետրի սրին որ կ'իյնայ ահալ կռակին վրայ ու կը փչէ հոգին, Արտաւազը Մանդակունի հետաւոր անկիւն մը կեցած կը դիտէ):

Սոսի.— (Հակելով Դեմետրի անցնչացած դիակին վրայ) Ո՛վ աստուածներու փորէն պատգամներ ուրոտացող մեծ որովայնախօս, լսէ՛ ի՞նչ կը փափաքին աստուածներդ... անոնք ամէն պարագայի պիտի վարձադրեն թէ քեզ եւ թէ քու արժանաւոր Դենպէտ հայրը՝ յաւիտենական օթեւան պարգեւելով ձեզ զենեկնի անշէջ հուրովը լուսաւորուած աստուածներուդ ապաստանաբանը: Ըսէ՛ սա չորնալիք ձեռքերովդ չարչարեցիր մեր Սրբազան Լուսաւորիչը... Ըսէ՛ սա կռնծիւք ձեռքերովդ կտրեցիր լեզուները, կուրացուցիր աչքերը, եւ յոյսոցիւր մարմինները՝ Հոովմայ չքնաղ կոյսերուն... ո՛վ մարդոց վաթաբարձոյն, սառելէ՛ անգամ մըն ալ Բրիտանիան զեմ գլուխդ չի ցցելու պայմանով... Ընա՛ հանգչէ սաղայելին գոգը. անոր միայն արժանի ես: Դու որ հաճոյք կ'զգայիր Բրիտանիաները սպաննելով, ահա եկաւ օր մը՝ որ սպաննուեցար Բրիտանիաներով: Թող այսուհետեւ սատանան պաշտօնիդ պանէ քեզ... անիծեալ դիւ՛կ... ահա տապալեցի Բրիտանիան անհաշտ թշնամին. պիտի տապալեմ Բրիտանիաներու անհաշտ թշնամին ու անհոգի նաեւ քու այնչափ գուրգուրացած անշունչ ու անհոգի աստուածներդ... (Կից մը կուտայ արձաններուն ու կը տապալէ զոչեղով) Մահ սնտի աստուածներուն. կեցցէ Բրիտանիաներուն...

Արտաւազը Մանդակունի.— (Սոսիի մօտենալով կը բռնէ անոր ձեռքը). Ո՛վ պատուական հերոսուհի, դու

ճշմարիտ Աստուծոյ անաբերունքն և կրնեալ պատուականագործն ես. Բրիտանիոթեան հաւատարմն ու պաշտպանը. դու փրկեցիր մահուընէ մեր Աստուածապարգեւ Լուսաւորիչը՝ վիրապին մէջ անոր ամէնորեայ սնունդը պարգեւելով. իսկ այսօր Բրիտանիոթեան ամենավտանգաւոր մէկ թշնամին տապալեցիր... սա խաբեբայ քրմապետը՝ որ կրնար մեզի փորձանք դառնայ: Արդ, Հայոց երկրի Լուսաւորութեան գործին մէջ ոչ նուազ բաժին մը ունիս նաև դու Սոսի. քու այս Աստուածահաճոյ գործերդ և հերոսական ընթացքդ վարձատրութեան արժանի է. դու պէտք չէ մնաս քու համեստ դիրքիդ մէջ, դու իշխանունի մը պաշտպան արժանի ես... քեզ իմ զեղեցիկ հերոսունիս, կ'ազգես իշխանունիս բլլալ, կ'ենր' Հայոց սպարապետ իշխան Արտաւազդ Մանդակունիի...

Սոսի.— (առջեւը նայելով) Իշխան, մեծ պատիւ կ'ընէք ինձ, որուն անարժան եմ:

Արտաւազդ Մանդակունի.— (ձախաշէն համբուրելով) Մենք զիտենք արժանիքները գնահատել Սոսի... այսպէս ուրեմն, Վաղարշապատի Մայր եկեղեցիին մէջ մեր Սրբբազան Հայրապետին ձեռքով առաջին անգամ Սուրբ Պատկի Խորհուրդը պիտի կատարուի մեզ համար. համաձայն եմք:

Սոսի.— Իշխան-սպարապետին կամքը նուիրական է ինձ համար:

Արտաւազդ Մանդակունի.— Բրիտանիոթեան համար մզած մեր այս յաղթական պատերազմը թող յաւերժացնէ մեր սէրը... իմ սիրասուն հերոսունիս (կը գրկնդխառնուին):

Դրսէն.— Կեցցէ՛ Բրիտանիոթիւն... Կեցցէ Մեծն Տրդատ արքայից արքան... Կեցցէ Ս. Դրբգոր Լուսաւորիչ:

Արտաւազդ Մանդակունի.— (Ձգելով Սոսին՝ կուգայ դէպի բուխները ու նայելով) Մերիններն են, կերելի վերջնական յաղթանակը տարին քուրմերուն վրայ:

Տ Ն Ս Ւ Լ Զ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿՆԵՐ

Տաճառ Առօցայ, Բագարաւս Բագրասունի, Ներսէն Արծրունի, Սղուկ Սկիւնի. Մանանիւր Ռոսունի, և զինուորներ:

Տաճառ Առօցայ.— Սպարապետ, վերջնական յաղթութիւնը տարինք, մեծ մասը կոտորուեցաւ, շատ չնչին մաս մը միայն փախուստի մատնուեցաւ. անոնք ալ կը հետապնդուին մեր զինուորներուն կողմէ:

Արտաւազդ Մանդակունի.— Յաղթութիւնը այն տեն ազահովուեցաւ երբ մեր կրկու ոսոխները Դենպետն ու Դեմետրը որոնք կուրին զեկավարներն էին՝ զգողքի ճամբան բռնեցին. ահա իրենց անարդ դիակները՝ ինկած իրենց սիրական աստուածներու ոտքերուն առիւ... Դենպետը իր աստուածներուն քով զրկելու հօգը ինձի վիճակուեցաւ, իսկ միւսը ինկած է այս քաջ հերոսունիին աւերովը:

Բագարաւս Բագրասունի.— Սոսի քրմունիս է:

Ներսէն Արծրունի.— Իր զոհին՝ Դեմետրի նախկին սիրահարը:

Մանանիւր Ռոսունի.— Տրդատ արքայի նախկին իրականը:

Սղուկ Սկիւնի.— Տաճառ Առօցայ տարի մեր Սուրբ Լուսաւորիչը կ'երակրողը:

Տաճառ Առօցայ.— Եւ Սուրբ Դրբգոր Լուսաւորիչը զիտատուիր արգելելով կեանքը փրկողը:

Արտաւազդ Մանդակունի.— Իսկ յետ այսու այս պատուական հերոսունիին Հայոց սպարապետին խօսեցեալն է և պիտի բլլայ Ս. Խորհուրդը նուիրագործէ ատեն՝ երբ եկեղեցուոյ Ս. Խորհուրդը Պատկի նարօտով մեր միացման կապն եղող Սուրբ Պատկի նարօտով:

Նախարարներ.— (Կը խոնարհին) Մեր սրտագին չնորհաւորութիւնները: (Դրսէն կ'ոմական երգեցողութիւն):

Տ Ե Ս Ի Լ Է.

Նոյնք եւ եկեղեցական դասը, քահանանք եւ սարկաւագներ մով ի ձեռին: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրօնական տարազով. Տրդատ քաղաւոր, Աշխեն քաղունի, Խոսրովի-դուխտ իշխանունի, եւ քիկնապահ զինուորներ:

(Սոսի մեհեանին դռներ դուրս կ'ելլէ պահ մը. իսկ պալատական եւ եկեղեցական քափորը բեմին վրայ տրջանակ մը կազմած կ'երգեն՝ իւրաքանչիւրը ձեռքերնին միացուցած):

— Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ երկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն եւ օրհնութիւն, քեզ ի բարձունս օրհնեալ ես տէր Աստուած մեր, օրհնեմք զքեզ. Տէր եւ գովեմք զանուն սուրբ քո յաւիտեան եւ յաւիտեան յաւիտենից...

(Սոսի որ մեհեանին ներքին մասը մտած եւ կը վազէ ու կուգայ բեմ՝ գոչելով):

Սոսի. — Մեհեանը բոնկցուցի, կեցցէ Բրիստոնէութեան յաղթանակը...

Ամենքը. — Կեցցէ Բրիստոնէութիւն. մա՛հ Հեթանոս աստուածներուն:

(Բոցերս(*) յսակօրէն կ'երեւան մեհեանին ներսը ու կը լուսաւորեն բեմը):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Վ Ե Ր Զ

(*) Բոցերը պէտք է արուեստական ըլլան՝ կարմիր մայթապի լոյս—վտանգ տեղի չունենալու համար:

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄԱԳԻՐ
ԱՆՄԱՀՆ ՄՈՎՍԻՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ

Մ Ե Շ Ա Ի Ե Տ Ի Ս

Պատաստուեցե՛ք հաքելու... խնդալե՛ն

Մամլոյ տակ է գրջիս հեղինակին համբաւաւոր Ան-կոնիսիներՈՒՆ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ որ կը գե-րադանցէ նախորդները իր զանազան ու զարմանազան քրքջալիւր տողերովը եւ բոլորովին ինքնատիպ երգիծա-կան անակնկալներովը:

300

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՔԵՐԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՐԿՈՍ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԵՍ ԵՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY

<< Ազգային գրադարան >>
NL0354998

ՀԵՂԿԵԱԿԻՆ ԹՅՏԵՂԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Ծիծաղներ Ակնայ գաւառաբարբառով երկու կա-
տակերգութիւններ. ՍՊԱՌԱՅ

Ակնցի Հաճի աղան եւ Սաւաթխանի Գոհար տեսուն
քրքջալիբ կատակերգութիւն երեք աբար Գին 20 Ղրշ.

Հինգ թիւ խերագարչ քրքջալիբ կատակերգութիւն
երեք աբար եւ մէկ պատկեր. Գին 20 Ղրշ.

Մեծն Տրդսւս եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Պատմ.
կրօնական եւ Ազգ. ոգրերգութիւն եօթը աբար եւ մէկ
պատկեր. Գին 30 Ղրշ.

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ե Լ Ի

Լիւռն վեցերորդ Պատմ. Ազգ. մեծ տրամ զեց ա-
բար եւ չորս պատկեր:

